П'єса на чотири дії

ДІЙОВІ ОСОБИ

К о р н і й К а н е в и ч (Білий Медвідь) — митець.

Г а н н а С е м е н і в н а — його мати.

Р и т а (Чорна Пантера) — його жінка.

С н і ж и н к а.

М у л е н — критик, журналіст.

Я н с о н

М і г у е л е с

Б л е к

К а р д и н а л

С а ф о

Л е м о н ь є

М і м і

Ш т і ф

Л і к а р.

Пожильці з будинку, публіка, музики ігарсояив кафе.

ДІЯ ПЕРША

Велике ательє; в лівій стіні ззаду — двері в кімнату Рити. Задня стіна — скляна, в ній двері на спільну веранду: скло матове на зріст людини. Трохи далі двері в коридор. Понад лівою стіною широка канапа, посередині стіл для їжі. Праворуч, на самому краю кону стоїть велике, завішене білим, полотно, на якому, коли його одпинають і повертають, видно фігуру жінки, схожої на Риту, що схилилась над дитиною. На стінах не видно малюнків, тільки рисунки вуглем або олівцем.

В ательє Г а н н а С е м е н і в н а. Повна, поважна пані з добрим білявим лицем і розумними великими очима. Ходить обережно повз двері, що на веранду, і з заклопотаною цікавістю непомітно заглядає туди. В розчинені двері далеко видно покрівлі будинків города, а напереді фігури людей, які гаряче балакають між собою. Видно столик, на якому стоїть машинка спиртова, а на ній вариться щось у бляшаній риночці. Над риночкою клопотливо порається Мігуелес — горбоносий смаглявий юнак в оксамитовому піджаці. Видно іноді спокійно-флегматичну постать рудого Б л е к а з червоними баками, виголеними вусами й підборіддям. Він ходить, заклавши руки в кишені бурих, широких оксамитових штанів, які носять італьянські робітники. Щось помітивши, Ганна Семенівна швидко йде в ліві двері, силкуючись, щоб її не побачили.

Зараз же за нею входить в ательє К о р н і й. Великий, трохи незграбний, мішкуватий, має довге пишне біле волосся, як грива, лице схожее на лице Ганни Семенівни, також з виразом доброї, спокійної сили. Нахмурено, обома руками розчісує волосся назад і дрібними кроками товстих ніг ходить по ательє, поглядаючи часом у двері на веранду. Сідає на канапу. Через якусь хвилину входить Рита з веранди.

Дуже тонка, гнучка, одягнена в чорне, лице з різкими рисами, розвиненими щелепами; лице жагуче, майже дике і грубе, але гарне.

Р и т а (щільно й з жадібним задоволенням вдивляючись в Корнія, підходить до нього. Немов здивовано говорить). Що з тобою, Нію? Чого ти так раптово втік? Га?

К о р н і й (кудовчачи волосся, силкуючись удати байдужого). Зовсім не втік... Я втік? От маєш...

Він має звичай взагалі робити різні рухи плечима, руками — то тре носа, то поводить плечима, а особливо, як схвильований.

Нате вам, я втік... Ха! От єсть...

Р и т а. А нам всім здалося, що ти втік... Месьє Мулен навіть сказав, що ти побіг з таким виглядом, що так і здається, як вибіжить білий медвідь з ломакою в руках.

К о р н і й (встаючи). Месьє Мулен — дурень, от і все... Месьє Мулен! Подумаєш...

Р и т а (з лукаво-радісною непомітною усмішкою). Ну, месьє Мулен не дурень. Це вже, мій Білий Медведик, трошки занадто. Месьє Мулен — перш усього знаменитий критик. І коли ти на нього будеш ревіти, то він тебе так одрекламує, що...

К о р н і й (обурено). Na! [1] То що, що він критик, так я повинен спокійно дивитись, як... (Спиняє себе). А! Дай мені спокій... І вже. Маєш... Критик, як же... А, дай мені спокій...

Р и т а (обережно, лукаво). Ти ревнуєш?

К о р н і й. Na, маєш... От єсть... Уже... Хаі Як же, розуміється, до всякого французика. А, дай мені спокій. Тільки я от тобі скажу: коли я тобі вже нелюбий, ти вперед мені скажи, а потім уже що хочеш. От. А інакше... негарно. І месьє Мулен може полетіти догори ногами от туди на вулицю. От і вже...

Р и т а. Мені скучно... Я теж людина. Ти все з своїми картинами.

К о р н і й. Ну, от. От уже скучно... (Підходить до полотна, машинально піднімає й дивиться на нього, видно, як помалу заглиблюється й забуває за все).

Р и т а. Розуміється. Не те, що скучно, а я не можу одна нести на собі всю сім'ю. Дитина хвора. Чому це досі лікаря немає? Може, доведеться виїхати... Чуєш, Нію?

К о р н і й. Аякже... Звичайно...

Р и т а. Та годі тобі.

К о р н і й. Зараз, зараз... (Хутко повертається до Рити, пильно вдивляється в неї, переводить знову погляд на полотно). Гмі Безумовно... Слухай, може, вже можна сьогодні трошки попозувати? Га?

Р и т а (обурено). Ти сказився? Дитина хвора, а я буду з нею йому позувати?! Через тебе Лесик і хворий! Щоб ти знав!

К о р н і й (винувато). Ну от, через мене. От Просто собі... Йому ж лучче сьогодні?

Р и т а (злісно). Зовсім не лучче, а гірше... Лікар казав, що він не виживе в цьому кліматі, треба їхать. Ось зараз він мусить прийти й рішуче сказати. Ти ж сам це знаєш. "Лучче"...

К о р н і й (дивиться на неї, раптом клацає пальцями й швидко повертається до картини). Безумовно? Так і єсть... Так-так-так... (Хапливо шукає очима). Де палітра, щіточки? Ех! Ну, нічого.

Р и т а (стиснувши брови, хмуро дивиться на нього, різко і твердо). Мені треба грошей, Корнію!.. Ти чуєш? Я мушу купити лікарства.

К о р н і й. Лікарства? (Тривожно). Доктор прописав? Зараз, зараз. (Шукає по кишенях). Ось маєш, п'ять франків... Та було ж уранці лучче. (Дає гроші). Бідний Лесьок... Ех, хлопчинка мій. Ну, та це ж не той... Лікар же казав, пройде... Га? Ах, яке якраз тепер свинство!..

З веранди чути голосні фрази й окремі слова:

— Артист не має нації...

— "Шлунок"...

— Форма?

— Яка форма?

— Що таке "форма"?

Р и т а. В Парижі не пройде... Лікар не міг тобі цього сказати. Це тобі хочеться так думати...

К о р н і й (прислухаючись до розмови на веранді. неуважно до Рити). Ну от. Звичайно, хочеться так думати.. (Зупиняється, слухає). Але ж... хворіють же діти й тут...

З веранди:

— Одне мистецтво має вічність!

— О!

— От і "о"... Бо одне воно... форма... а всякий артист... Ха-ха-ха!..

К о р н і й (до Рити). Я зараз. (Хутко йде на веранду).

Р и т а. Корнію! Я маю поговорити з тобою.

К о р н і й. Зараз, голубко, зараз... Я тільки два слова скажу... (Поспішно виходить).

Рита закусює губи й помалу повертається до дверей уліво. Звідти обережно виглядає й виходить Г а н н а С е м е н і в н а, питає:

— Ну?

Р и т а (хмуро, різко). Нічого. Його ніщо не пробирає.

Г а н н а С е м е н і в н а. Але ж хоч трошки ревнував?

Р и т а. Та що з того? Зараз же й забув. Якби я на його очах цілувалась з другим, а йому підставили його полотно, він би й забув про мене. (Тріпнувши головою). Ну, добре!.. Хай такі Побачимо ж, коли так.

Г а н н а С е м е н і в н а. Ах ти, горенько яке з цим хлопцем. Ну, й скажіть на милість, що сталось з ним? І не злого ж серця. Господи милостивий. І от таке!..

Р и т а. Нічого! Ми ще поміряємось. Я дитини не оддам за полотно! О, ні! Хоч би воно йому там було найгеніальніше. Це ще ми побачимо. Хай

іде до своєї Сніжинки, коли не любить, а брехати собі не позволю. (Бере зі столу ніж і сильно встромляє його в стіл).

Г а н н а С е м е н і в н а. Та що ви, Ритонько?! Він вас не любить?

Р и т а (гордо). Ого! Хай спробує. Не в тому річ! Він мусить бути батьком, раз родив дитину. Сам застудив, дитина хвора, грошей нема, і йому те все байдуже... Ще сміє ревнувати! Чекай... (Хмуро задумується).

Г а н н а С е м е н і в н а. Коли ревнує — знак хороший... Ах, біда яка!.. І не злого серця. Господи милостивий. Ну, а цей Мулен хоче купити картину?

Р и т а. Хоче, здається. Тільки Корній ніби не розуміє моїх натяків. А якби я схотіла, Мулен купив би. Та й йому самому вигідно купити... А поганий все-таки спосіб ми придумали,мамо... Негарний...

Г а н н а С е м е н і в н а. Е, моя дитино, коли сім'ю рятувати, то всякі способи хороші. Аби дав Бог, щоб поміг тільки, щоб очулось його серце... Сім'я більш за все...

Р и т а. Не в тому... А в тому, що й я, може ж, не дерево.

Г а н н а С е м е и і в н а (тривожно). О? Ну, в такому разі краще вже... О, хай Бог милує! Краще вже хай свої геніальні картини малює...

Р и т а (саркастично). Так? Аби синкові жінка вірна була? Ха-ха-ха! Може, і з тим скажете помиритись, що він на Сніжинку задивляється? Аби йому добре було? Оввa! Коли він так, то й я не буду мовчати. До якої це пори буде? Дитина? Він кидає, і я кину! Хай!

Чути плач дитини. Обидві прислухаються.

Р и т а. Лесик плаче! (Раптово тривожно кидається й прожогом вибігає в сусідню кімнату).

Г а н н а С е м е н і в н а (ідучи за нею, з сумною посмішкою хитає головою). Ой, така якраз, що кинеш! (Виходить).

На веранді весь час чути глуху розмову. Чується стук. Потім двері з веранди одчиняються, і входить М у л е н. Він не молодий уже, але рум'яний, з черевцем, очі розумні, хитрі, сластолюбиві й веселі. Пишна золотиста борода розчесана гарним віялом. Волосся посередині з пробором, в оці монокль, одягнений з чисто паризьким шиком.

М у л е н. Madame [2] (Озирається. Прислухається до кімнати, з якої чути плач дитини).

В дверях на веранду з'являється Сніжинка. Вона гарна, ясно-біла, вся пухка і жвава, з яскраво-червоними губами. Рухи повільні і граціозні, як лет сніжинок, вбрана з тонким і випещеним смаком, любується собою й почуває владу своєї краси і привабливості.

С н і ж и н к а (з легкою посмішкою слідкує за Муленом. Потім входить з ним в ательє й питає). Месьє, певно, хоче спитати madame, як вона відноситься до теорії мистецтва Гюйо? (Лукаво посміхається).

М у л е н (сміючись). Мадемуазель Сніжинка чудесно вміє проходити до самого дна душі людини. Ви якраз вгадали моє таємне бажання.

С н і ж и н к а. Я надзвичайно рада! І думаю, що мадам Пантера — чи то пак! — мадам Каневич з великою охотою скаже вам. Я підкреслюю, месьє, вам, бо з другими вона не охоче про це балакає. Месьє Мулен не вірить? О, в такому разі вона нічого не скаже, й ви нічого не знаєте. Розумієте? Хто в себе не вірить, тому ніхто другий не повірить. (Лукаво). А в таких справах, як "теорії мистецтва", треба в себе вірити.

М у л е н (розуміючи її). Ха-ха-ха! Може б, ви мені дали кілька лекцій віри в себе!

С н і ж и н к а. З охотою. Перш усього треба кувати залізо, поки воно гаряче. Раз. Comprenez? [3] Друге: чого хочеш, те мусиш вважати найбільшим за все. Два. Comprenez? Третє. "Теорія мистецтва" мусить обговорюватись не... не під носом у мужа. Voila tout, mon ami! [4]

М у л е н. Дуже прохаю вибачення, шановний професоре, але мушу запитати: який ви маєте емпіричний грунт для ваших многоцінних тезів?

С н і ж и н к а. Мужчині це дуже трудно зрозуміти, але женщина зразу бачить. Раджу вам довіритися моїм тезам.

М у л е н. З великою приємністю. Але... Але ще одно питання. Бачите, я держусь того вузько утилітарного погляду, що людина все робить, навіть дрібниці, маючи себе на увазі. Така моя філософія..! от, збираючи перли, які сипле мені мадемуазель Сніжинка, я хотів би уяснити собі, які перли вона, збере за це? Ха-ха-ха!

С н і ж и н к а. Сніжинка буде задоволена щастям свого ближнього.

М у л е н. Який зветься Білим Медведем?

С н і ж и н к а. Фі, mon cher [5], ви маєте поганий смак ставити крапки над "і".

М у л е н. Pardon! [6] (Посміхається, тре руки, ходить по хаті. Зупиняється). Ні, слухайте, серйозно ви маєте дійсні підстави до таких порад мені? Га?

С н і ж и н к а. Я маю серйозні підстави. Раджу слухатись мене. Потім от що: ви хочете купити полотно Корнія?

М у л е н. Хочу. Чудесне полотно... Власне, не так той... школа, розуміється, трохи...

С н і ж и н к а. Не крутіть. Полотно — чудесне. І ви на ньому заробите в двадцять раз більше.

М у л е н. О, мадемуазель!

С н і ж и н к а. C'est ca [7]. Нічого! Але раджу вам зараз не купувати. Розумієте? Не купуйте!

М у л е н. О? Він виставить її в салоні, і я вже не зможу тоді купить. Ваша рада...

С н і ж и н к а. Ах, так? Значить, ви не визнаєте один з моїх принципів, що те, чого хочеш, мусить бути більш за все? Ні? В такому разі — adieu! [8] Чорна Пантера не для таких! Фі, жадний!

М у л е н. Я вагаюсь між двома родами краси. Полотно і...

С н і ж и н к а. І гроші!

М у л е н (сміючись). Гроші — теж краса.

С н і ж и н к а. Фі! Я з вами більше не хочу балакати. Ви розумієте красу?

М у л е н. Смію думати.

С н і ж и н к а. Ха! Ви? А хочете, я вам покажу красу. (Хутко повертається до дверей на веранду, ляскає в долоні і кричить). Алло! Алло!

В дверях з'являється худа висока постать Я в с о в а. Лице непорушно спокійне,

виголене, голландське; в зубах завжди люлька. Очі дивляться ва все спокійно,

упевнено, а на Сніжинку — м'яко і віддано. В один же час з дверей вліво виходить Рита і, звертаючись до Сніжинки, говорить.

Р и т а. Вибачте, але я прошу не кричати так дуже, у нас хвора дитина, й це її лякає.

С н і ж и н к а (щиро злякано). Ах, простіть ради Бога! Бідний мій Лесик! Я йому зробила боляче?

Р и т а (м'якше). Він став такий неспокійний.

Янсон підходить і мрвчки стає перед Сніжинкою з спокійним чеканням в лиці.

С н і ж и н к а. Простіть, Рито. Більше не буде. Поцілуйте його за мене. Я, бачите, хотіла тільки показати месьє Мулену красу. Він її розуміє тільки в грошах.

М у л е н. Pardon, смію сказати...

С н і ж и н к а. Нічого не смієте сказати. Хоч ви й багато пишете про красу, любов і таке інше, а їх не знаєте. Пляшка вина, добрий ростбіф9 і пікантна проститутка — от вся ваша краса. C'est ca, monsieur [9]. Янсоне, ви розумієте красу?

Я н с о н (спокійно пихкаючи люлькою). Сподіваюсь, що розумію.

С н і ж и н к а. Подивіться, який тут етаж. Рита. Перший, можете не дивитись.

Янсон, не звертаючи уваги, іде до вікна на вулицю, розчиняє й дивиться вниз.

С н і ж и н к а. Скільки футів буде до землі?

Я н с о й. З тридцять.

С н і ж и н к а. Янсоне, ви розумієте красу?

Я н с о н (спокійно, флегматично). Розумію. Сніжинка. Станьте на вікно і стрибайте вниз.

Янсон, пильно подивившись на неї, мовчки бере стілець, підставляє й вилазить.

Р и т а. Сніжинко, що ви робите? Лишіть. Що за дурниці. Янсоне, злізьте, я не позволяю!

Янсон, не звертаючи уваги, лізе на вікно з люлькою в зубах.

М у л е н. Месьє Янсоне, ви б хоч люльку свою лишили тут.

С н і ж и н к а. Янсоне! Злізьте. Я згадала одну істину з Євангелія про бісер. Злізьте!

Я н с о н мовчки злазить, зачиняє вікно, ставить на місце стілець і одходить.

С н і ж и н к а (до Мулена). Можете купувати полотно. (До Рити). Цей біфштекс хоче купити полотно Білого Медведя! Ха-ха-ха!

М у л е н (з витонченою і злісною іронією). Не дивлячись на те, що мадемуазель Сніжинка на цьому втеряє.

С н і ж и н к а. Я? О, прошу. Я нічого не можу втеряти.

Р и т а. В чому річ? Я нічого не розумію. (До Мулена). Ви справді хочете-таки купити полотно Корнія?

М у л е н. З великою охотою, але месьє Корній не продає й не продасть.

Сніжинка. А ви його налякайте, що як не продасть вам, напишете про нього руйнуючу критику, що полотно його — нікчемність. Та і в салон можете не допустити. Гроші — сила.

М у л е н. Мадемуазель Сніжинка сьогодні холодна й гостра, як в тундрах Сибіру.

Сніжинка. Скільки ж даєте? Корнію! Ідіть сюди!

М у л е н. Я ще нічого не даю... (До Рити). А мадам згодилася б, щоб її прекрасний образ був прикрасою мого кабінету?

Р и т а. Ви хіба лишили б його у себе?

Сніжинка (іронічно). О, напевне! Через два дні був би уже у Швайцера і продавався б в тридцять раз дорожче!

М у л е н. Ви занадто, мадемуазель, читаєте в душах!

С н і ж и н к а. А особливо в таких, як ваша!

Входять Корній,Блекі Мігуелес. Блек і Мігуелес з ложками в руках, їдять з каструльки кашу, яку держить в руці Блек.

М і г у е л е с (палко до Блека). Мистецтво мусить відбивати все! А найперш страждання, радість людей! Мистецтво...

Б л е к (спокійно). Дуже прошу. Я вчора стр страждав животом... Може б, ти проявив це страждання...

М і г у е л е с. Вульгарність не одповідь!

С н і ж и н к а. Білий Медведю! Слухайте,продасте ви своє полотно месьє Швайцеру, чи то пак месьє Мулену?

К о р н і й (здивовано). Я ніяке полотно не продаю панове... От єсть! Ніякого полотна не маю. Я все вже продав, що мав. (Поводить рукою по стінах).

С н і ж и н к а. А це?

К о р н і й. Це — в Салон. І воно не скінчене... От маєш. Тут роботи ще... Ха! Ні-ні, месьє Мулеи, тут лучче й не думайте... І не думайте... Тут, мої панове плюс!.. Це моя робота. Тільки моя! В цьому, мої панове моя, скажу я вам, надія... От...

М і г у е л е с (грізно). Продать?! Що продав?! Це полотно? Зараз? (До Мулена). Ану, спробуйте,месьє, купити його! Ану! Це полотно купити? Та ви знаєте, що в цьому полотні? Ну? А! Ви, критики! Тут імпресіанізм, реалізм, натуралізм? Правда? Тут — Бог!Розумієте? Ви можете Бога купити? Говоріть!

Б л е к. Їж кашу, Мігуелес.

М і г у е л е с. Я сам оцими руками порву полотно як сеньйор Корній продасть його вам. Voila! [10]

Б л е к. Мігуелес, їж кашу, бо не зостанеться.

Мігуелес машинально бере кашу з казана.

М у л е н. Сеньйор Мігуелес більший рояліст,ніж сам король... Але мушу спитати, колись же та продасть месьє Корній своє полотно?

С н і ж и н к а. Із Салону продасть! Ось коли.

М і г у е л е с. Безумовної (Їсть кашу).

К о р н і й. Мої панове! Я мушу наперед скінчити його... Наперед треба, знаєте, скінчити. А я не занаю, чи до Салону встигну... Ну, як там. Рито, Лесику, га?

Р и т а. Зараз лікар прийде, спитаєш у нього.

К о р н і й. Ну, от, лікар. От єсть. А полотно стоїть... От і маєте... Салон.

С н і ж и н к а. Ех, Білий Медведю, скували ви себе лікарями, Лесиками, пелюшками! (Дивиться з сміливим викликом на Риту). Артист мусить бути вільним од усього і жерцем тільки краси! Правда, сер Блек?

Б л е к. Yes! [11]

Р и т а. Білий Медвідь, Сніжинко, так і робить, не бійтеся!

С н і ж и н к а. Так? О ля-ля! Хіба такі вільні? Ха! Вільні трішки інакше виглядають. Ех, славне було колись Запоріжжя! От, месьє Мулен,

знаєте, було колись в українців таке військо, яке не знало сім'ї. Це були рицарі війни і краси! Коли чого хочеш добути, то мусиш все йому віддати. От всім артистам Січ Запорізьку установити. Киями того, хто одружиться.

Р и т а (холодно-вороже). Так? О, таких "рицарів" багато знайдеться.

С н і ж и н к а. Ви думаєте? Ой, ні. Сильних мало. Через пелюшку не переступлять. Ха-ха-ха! Ходімте, Янсоне! Мігуелес, не стережіть полотно, все одно продадуть. (Стук у двері з коридору).

Р и т а. Ввійдіть.

Входить лікар. З настовбурченими сивими бровами і різким крикливим голосом.

Л і к а р (киває всім головою, до Рити). Ну, як? Що нового? Нічого?

Р и т а. Нічого.

Л і к а р. Температура не впала?

Р и т а. Ні. Лікар. Треба подивитись. Ходімте.

Ідуть наліво.

Корній кудовчить волосся, ходить но хаті.

С н і ж и н к а. От, Мігуелес, женіться й малюйте дітей і їхні страждання.

М і г у е л е с. В стражданні дитини найбільше чистоти і краси!

Б л е к. Я як був малим, то тільки й знав, що страждав на шлунок.

М і г у е л е с. Ти з пелюшок — цинік.

Б л е к. Навпаки, найчистіша й найгарніша, виходить, істота.

Мулев підходить до полотна, піднімає покривало й дивиться.

М і г у е л е с (обертаючись туди, до Блека). Ти подивись: ну що варті всі ваші казочки, голі тіла, фантасмагорії перед цим великим... Цим вселюдським, цим виразом любовної скорби матері над дитиною... Тут... тут... чорт забирай, тут історія людей, тут екстракт всякої любові і краси. Ну, ти, шлунок, подивись! Та це полотно весь Салон ковтне, весь, з усіма вашими примітивами, імпресіонізмами і всім лахміттям! Ось де краса! Бачиш, шлунок?

Б л е к. Їж кашу, Мігуелес, бо буде порожній шлунок.

С н і ж и н к а (різко). Це — краса? Це інстинкт! Краса не тут. Картина тільки показує, що в автора велика сила, й більше нічого, яка навіть такий пошлий мотив може зробити гарною симфонією тонів. Але вона ж і показує, що автор гине! Білий Медвідь гине в пелюшках!

К о р н і й (виходячи з задуми). Що?.. А, панове, лишіть... Е, що там дивитись.

М у л е н. Месьє Корній, я можу знайти вам доброго покупця на це полотно. Правда! Хочете?

К о р н і й. А, мої панове, дайте мені спокій... Нікому я не продам. Ну що ви, їй-богу... Та й не до полотна мені. От маєш... Хай воно собі...

С н і ж и н к а. Ходім, Янсоне!

Виходить лікар, за ним Рита.

Л і к а р (до Корпія). Сина треба вивезти з Парижа. І якнайшвидше. Помре. В Італію або в гори. Цими ж днями.

К о р н і й (розтеряно). Цими днями?

Л і к а р. Чим швидше, тим краще. Говорю рішуче. (До Рити). Що прописав, — робити зараз же...

К о р н і й. А тут не можна помогти?

Л і к а р. Сказав — ні. Прощайте. (Виходить, хмуро уклонившись всім).

С н і ж и н к а (хутко підходить до Корпія, сильно стискає йому руку і з чуттям говорить). Ех, ви! Бувайте... Ходімте, панове!

Всі прощаються й мовчки виходять.

Р и т а. Ну?

Корній ходить по хаті, кудовчить волосся, тре носа, поводить плечима.

Рита. Ну, Корнію?

К о р н і й. Ну що?

Р и т а. Що ж ти думаєш?

К о р и і й. У нас нема грошей.

Р и т а. Я це знаю. Ти мусиш дістати.

К о р и і й. Де? (Здивований).

Р и т а. Де хочеш.

К о р н і й. Я не можу дістати... Де ж я дістану? Даєш... Якби я міг дістати... Мені он треба за місце в Салоні, потім... той, потім франків сто, щоб... ну, словом, за протекцію... А де я візьму?

Р и т а. Ти мусиш дістати.

К о р н і й. Господи Боже мій! Та де ж я дістану? От єсть. Що я, не хочу, чи що? Ну, маєш собі... "Мусиш"... Розуміється, мушу... Гм! "Цими днями"... Я не можу цими днями... От єсть: я не можу тепер із Парижа їхати.

Р и т а. Значить, ти цілком свідомо вбиваєш Лесика?

К о р н і й (вражено). Рито?! Та як ти можеш... Господи Боже мій! Лесика... Ех!.. "Цілком свідомо"... От це маєш!

Р и т а. Цілком свідомо. Ти знаєш, що від тебе залежить його врятувати, й ніби не догадуєшся.

К о р н і й. Я знаю? Я?!

Р и т а. Ти.

К о р н і й. Що ти хочеш сказати?

Р и т а. Те, що ти сам весь час думаєш.

К о р н і й (сердито-тривожно). Я нічого не думаю. От єсть! Ну що ж я думаю? Я нічого не думаю. Говори, що я думаю?

Р и т а. Ти думаєш, що треба продати полотно.

К о р н і й. Продати полотно? Яке полотно?

Р и т а. Он те.

К о р н і й. Ну?

Р и т а. Та й усе.

К о р н і й. Та що ти говориш?! Щоб я продав це полотно! Нескінченим?! Та як же це можна? Що ти говориш? Ха! Щоб я продав це полотно. От узяв і продав, і все. Наче старі штани... От — це єсть! От то-то! Ха-ха-ха!

Р и т а. Це — єдиний вихід. Або смерть Лесика, або продаж полотна.

К о р н і й. Та чого ж смерть? Ну, маєш собі! Прийшов якийсь ідіот, сказав смерть, і вже. І єсть. Чого смерть? Чого смерть?

Р и т а. Того, що ця хвороба у малого може ве сьогодні-завтра перейти в скоротечний туберкульоз, і в два дні його не стане. Розумієш?

К о р н і й. Та хто сказав?

Р и т а. Лікар.

К о р н і й. А, маєш, лікар!..

Р и т а (надзвичайно тихо). Корвію! Не доводь мене до... Ти виявляєш такий егоїзм, що мені гидко до... бажання плюнути на тебе. Щоб прикрити цей егоїзм, він лікарю не вірить. А кому ж вірити? Сніжинці твоїй?

К о р н і й. Ну, то що я маю робити? Ну? Продати полотно? Та хто його купить нескінченим? Маєш!

Р и т а. Мулен купить.

К о р н і й. А, Мулев! Ага, це розуміється... "Мулен купить". А я як? Як же я, ти подумай, ну, ти подумай: продать полотно, це полотно... А я ж як? Так от собі живи, і потім все... Та чи можеш подумати це: не скінчить і продать?..

Р и т а. Можу.

К о р н і й (глибоко вражений). Можеш?! Не скінчить, одірвать половину серця і кинуть? А маєш, та цього не буде! А цього не буде ні-за-що. А візьми всього мене тоді й викинь. Що то справді? Прийшов якийсь лікар і вже маєш. Та що то? Лесик не вмре, я скінчу, і тоді... тоді можеш продавати... Та не купить Мулен! Нізащо не купить. Хто може купити нескінчене полотно? Де ти бачила?

Р и т а. Він зараз гроші дасть, а скінчиш потім.

К о р н і й. Він не дасть.

Р и т а. Дасть. Позичить.

К о р н і й. Не дасть, кажу я! Він позичить знаєш за що? (Дивиться на неї). А, маєш. А так, я не позичу!

Р и т а. Він купить нескінчене.

К о р н і й. А я нескінчене не продам. От і єсть.

Р и т а. Що ж ти хочеш?

К о р н і й. Нічого. Дай мені спокій.

Чути плач двтивв.

Рига схоплюється й вибігає.

Корній ходить по хаті, кудовчить волосся. Через якийсь час

Рита з дитиною на руках виходить в ательє, за нею Ганна Семенівиа.

К о р н і й (хутко підходячи до Рити, яка сідає на канапі). Ну що, як? Чого він плакав? Леську! Ти чого плакав, га? Ти чого плакав, медвежа моє біленьке, га? Який він став... Болить, га? Посміхається... Ах ти ж моє, дитинча хороше... (Зворушений сідає й дивиться на сина).

Г а н н а С е м е н і в н а (обережно милуючи по голові Корнія). Сину! Тільки не сердься... Ну, подумай сам, чим же ця крихточка винна, га? І хіба ж таки вона не дороппа за шматок того, прости мені, рядна? Синочку, продай...

К о р н і й. Мамо... (Кудовчить волосся). Ви, мамо, бачите, все судите по-своєму... А я по-своєму. От і єсть... О...

Р и т а (нахиляючись до дитини). Лесику, скажи татові, що він тебе не любить... Скажи йому, що він безсердечний, жорстокий...

К о р н і й. Ну, от маєш... Та ти подумай же, як я можу це зробити? Ну? Так зразу... На, трах, продав, нема нічого, порожній весь.

Р и т а. Ти не порожній... Ти знов будеш. Син — один, а полотен ти можеш написати багато... Це ж, Нію, один жах і егоїзм, що ти навіть вагаєшся... Ну подивись на нього, невже ти можеш допустити, щоб це твоє живе, рідне тобі творіння погибло?.. Це ж ти, частина тебе. І ти оддаси за те мертве рядно? Нію!

К о р н і й. Ну, це ти... То не мертве... І то частина мене... А, Боже, Боже!

Г а н н а С е м е н і в н а. Синочку, ось утрьох благаємо тебе... Хіба ж тобі таки так важко? Ну, подумай же хоч сам: шматок полотна, фарби — і живе творіння, дитина твоя...

Р и т а (підносячи Лесика до Корпія). Обніми тата, попрохай його, Лесику, попрохай... Потягни за вуса... Посміхнись до нього... Дивись, як він посміхається до тебе, якби він знав, що ти присуджуєш його на смерть!

К о р н і й. Ну що ти їм скажеш! Видумали собі смерть, і маєш... "На смерть". Яка смерть? Ніякої смерті нема й не буде! Правда, моє медвежатко? Правда, моє дитинча хороше? Ніякої смерті, будеш вели-и-кий, великий, виростеш, будеш малювати... Посміхається... Будеш? Га? Як слабенько кривить губки... Змінився все-таки. От рисочка нова... Не дам, не дам тобі, моє бідне, померти... Мій Лесик не помре, ні-ні, тато не дасть. Правда? Тато такий великий, його Медведем звуть, він нікому, навіть смерті, Лесика не дасть. От маєш... причепилась до мого хлопчика... Вимучила його, малюсінького, беззахисного... Он рисочки нові йому намалювала... Зовсім нові... (Пильно вдивляється й далі говорить уже неуважніше, майже машинально). Рисочки цілком інші. От одна... І губки... І носик... Бідного хлопчика. (Озирає схилену Риту й Лесика). І у мами...

Рита подивляється на Ганну Семенівну,

яка одповідае їй підбадьорюючим, задоволеним поглядом і хитанням голови.

К о р н і й. Зовсім нові рисочки... І не такі... не такі... Гм! Зовсім не такі... а... Ну да... От тут... Безумовної (Схоплюється й біжить до полотна, піднімає покривало й дивиться).

Р и т а (стрепенувшись, перекидається повним одчаю поглядом з Ганною Семенівною). Корнію!!.

К о р н і й. Зараз, зараз... Я одну хвилиночку. Одну хвилиночку... Моментально... Так-так... Зовсім не так... Зараз, зараз... (Хапливо бере з столу палітру й щіточку). Зовсім не так... Зараз, голубко, зараз... Ми все це зробимо... я тільки... Все буде добре... (Поспішно мішає . фарби. Біжить до Лесика, вдивляється, одмахуючись од Ганни Семенівни й Рити, які тягнуть його).

Р и т а. Корнію!!! Я тобі говорю, схаменись!

Г а н н а С е м е н і в н а. Сину! Та згляньсяж ти, хіба ж тепер час?..

К о р н і й. Зараз, зараз... Ну, хвилиночку... Моментально... Отут... Ну, безумовно. Ах, зовсім це не те!.. (Біжить до полотна, зупиняється, дивиться з одчаєм). Не теї Зовсім не теї Все к чорту! (Кудовчить волосся).

Р и т а. Корнію! Іди сюди.

К о р н і й. Ах, дайте мені спокій! Ну що там? Ну, не можна ж так! Ну, добре, я знаю, Лесик хворий... Дайте ж мені... Не можна ж так! (Одходить од полотна, вдивляється. Біжить до дитини).

Р и т а (сильно хапає його, притягує до дитини). Це хто? Говори!

К о р н і й (здивовано). Що ти. Рито?

Р и т а. Я тебе питаю, хто це? Син твій?

К о р н і й. Рито!

Р и т а (беручи його руку, прикладає до лиця дитини). Чуєш?

Дитина починає, плакати.

К о р н і й. Ти йому боляче зробила!

Р и т а (жагуче, гнівно). Ні, ти йому боляче робиш! Ти його вбиваєш. Чуєш ти? Дитина помре. Помре! Але я тебе загризу тоді! Задушу власними руками! Май це на увазі.

К о р н і й (в одчаю). Рито. Рито... От єсть... Ну, добре, ну, заспокойся, я подумаю... (Дитина плаче). Тш-ш... Цить, Лесику, цить, мій малесенький... Все буде добре... Все... все... (Чмокає, дитина змовкає. Карній понуро задумується, дивлячись на нього).

Г а н н а С е м е н і в н а. Сину! Ну, хіба ж таки можна бути таким? Ну, нехай собі там малюєш, але ж де ж таки видано, щоб рідну дитину зневажати через те, що... мистецтво... Мистецтво, сину, не дасть тобі того, що жива людина.

Р и т а. Корнію. Говори: продаєш?

Корній глибоко зітхає. Мовчить. Тихо робить рукою дитині забавку.

Р и т а. Корнію!..

К о р н і й (знову зітхає. Стає на коліна перед дитиною й з любов'ю дивиться на неї). Не знаю... Підожди трохи.

Р и т а. Не можна ждати. Сьогодні ж треба...

Стук у двері, і зараз же входить С н і ж и н к а.

Немов схаменувшись, у порога зупиняється.

С н і ж и н к а. Ах, вибачайте, я думала...

Р и т а (раптом дико й люто схопившись, робить рух. неначе збирається стрибнути на неї. Різко). Вам чого?

Корній встає й озирається.

С н і ж и н к а (здивовано посміхається). Що з вами? Ви, дійсно, як пантера, готові кинутись на мене. Я прийшла на хвилинку спитати: чи Білий Медвідь виїжджає, бо тоді ательє хоче взяти Клара. Але я бачу... (З посмішкою повертається йти).

К о р н і й. Моє ательє?

Р и т а. Клара може брати. Ми їдемо.

К о р н і й (здивовано). От маєш! Моє ательє... З якої речі? От єсть!

Р и т а. Ти ж не будеш лишати його за собою.

К о р н і й. А, Боже... (Кудовчить волосся). Та хіба... Та я не знаю, чи ми поїдемо ще. Я не знаю. От! (До Сніжинки). Хай Клара не сподівається.

С н і ж н и к а. А я вже думала...

Р и т а. Клара може сподіватись. Так і скажіть їй.

К о р н і й. А, Рито, так же не можна... Ательє моє, я в ньому роблю... А, маєш... Чи поїду, чи ні, а ательє... (До Сніжинки). Хай шукає інше. От єсть...

Р и т а (чітко і глухо). Так?

К о р н і й. Безумовно... Що ти за мене, справді, той... Я сам знаю... Я за тебе не рішаю...

С н і ж и н к а. Так я й скажу. (З посмішкою граціозно вислизає з кімнати).

Р и т а. Так, значить, ти не продаєш картини?! Корпію! Гляди! Продаєш чи ні?

К о р н і й. Рито... Не можна ж так зразу.

Р и т а. Ні, тільки зразу! Ні?.. Ні?.. (Дрижить вся). Добре... (Кладе дитину на канапу). Візьміть, мамо, Лесика. (До Корпія). Чудесно. Тобі, розуміється, більше хотілося б з цією проституткою...

К о р н і й (скривившись). Рито, Рито...

Р и т а. А що? Ні? Всякій проститутці сім'я гидка... Ну, добре!.. (Біжить до стіни, здіймає пальто, капелюх, одягається). Тебе душить сім'я? Тобі дорогше полотно і Сніжинка? Так? Ти думаєш, що я буду твій "очаг" берегти? На, маєш, я тобі тепер покажу! Слухай, от тобі заявляю: ти не хочеш піддержувати сім'ї, і я не хочу. Ти живеш для себе, і я буду. Хай Лесик помирає, мені все одно. Я не можу сидіти над ним і дивитись на те, як він гине. Я буду теж жить. Поки ти не згодишся продати картини, ти мене не побачиш в сім'ї. Чуєш?

Г а н н а С е м е н і в н а (тривожно). Рито, що ви таке задумали?

Р и т а. Мамо! Я говорю серйозно. Хочете — бережіть Лесика, хочете — ні, я тепер пальцем не вдарю, хоч би зі мною... (Люто зціплює зуби. До Корпія). Ти продаєш картину? Говори!

К о р н і й (уперто). Рито, не безумствуй.

Р и т а. Ні?! Я тебе питаю: ні?

К о р н і й (на злість уперто). Ні!

Р и т а. Ну, так прощай!! (Вибігає).

Г а н н а С е м е н і в н а. Рито!! Господи, що ж це діється? Сину, ради Бога, що ти робиш?! (Дитина починає плакати).

К о р н і й (стає на коліна й починає потішати її, цмокаючи і примовляючи). Цить, моє хороше, цить, дитинко, цить, хлопчик мій білесенький. Мама твоя — дика, безумна, але вона вернеться.

Г а н н а С е м е н і в н а. Сину! Скажи ж, що ти собі думаєш?

К о р н і й (холодно, уперто). Нічого, мамо... Лесик видужає... Вона завтра прийде... Цить, моє покинуте бідне медвежатко... Цить, моє життя, цить! (Дитина плаче. Підводиться, хапає себе за гриву й поводить з мукою головою). Ах, свинство ж яке. Боже мій...

З а в і с а

ДІЯ ДРУГА

Артистичне кабаре, поділене надвоє колонами. В другій, задній половиш видно стойку з пляшками, закусками і т. п. За столиками публіка. Глухий гомін балачок, музики і сміху. В першій половині ряд столиків. Передні порожні. За задніми сидять дві групи. В першій позаду: М і г у е л е с, Б л е к, дівчина з білим боа, тихо балакають.

В другій попереду: К а р д и н а л — поважний суб'єкт, з довгим волоссям, немолодий, одягнений з претензією на оригінальність; Л е м о в ь е —— гарний юнак з похмурим лицем: М і м і — гарненька "модель"; С а ф о — жвава, непосидлива. Побіля крутяться гарсони.

С а ф о. Гарсон! Гарсон! Прошу жовтого лікеру на рахунок цього пана. (Показує на Кардинала).

К а р д и н а л (поважно). Дитино! Не вводь в блуд одного з малих цих! А ти, сину мій, не подавай, бо рискуєш своєю кишенею одповідати перед хазяїном. Істинно говорю тобі, Сафо: лукаву й жадну душу маєш...

С а ф о. Ха-ха-ха! Ти сьогодні, мій старенький, в чудовому настрою. Я беру з собою сьогодні на ніч Мімі, бо мій Кардинал удушить мене проповіддю до ранку. (Жалібно). Старе-ень-кий, я питки хочу, фі, соромся, скупердяго!

К а р д и н а л. Дитино, сказано: аз прийду, і нап'єтеся. Чекай, прийде Еміль... і...

Хутко входить Ш т і ф, худенький, вузьколиций, худий, сіруватий.

Ш т і ф. Bonjour, messieurs — dames! [12] A! Servus! [13] Два Аякси!.. Ся маєте? Servus, Кардинал! (Тоненьким голоском до Мімі). Мі-мі! (З Софо ручкається сильно, бурно. Ляскає по спині Лемоньє, що хмуро удсувається). Гарсон! Вос! Раз-два! (Вішає пальто на вішалку). Мої панове! Я весь горю! О, не коханням, не цим святим і... і чудоввм вогнем. (Позирає на Лемоньє).

К а р д и н а л. А грішним і низьким голодом.

Ш т і ф. О, ні! Сьогодні я снідав. Ні, щось інше з'їдає мою душу. Уявіть собі, кого я тільки що бачив?

С а ф о. Жовту Гарбієль!

Ш т і ф (зневажливо кривить губи). Пфе! Я про неї й забув думати. Мулена з Чорною Пантерою.

С а ф о. 0-ля! Де? Коли?

К а р д и н а л. Дитинко, не хвилюйся, все можливо на цім вередливім світі.

Ш т і ф. Знаєте, де вони були ці дні, як вона так трагічно кинула свого Медведя?

М і г у е л е с (встає й підходить. Гаряче). Ви бачили сеньйору Каневич?

Ш т і ф. Так, сеньйоре, я бачив сеньйору Каневич з сеньйором Муленом.

С а ф о. Значить, вона вже тепер його amie [14]? О, бідний Білий Медвідь! Він такий симпатичний!

Ш т і ф. 0-ля! Це ще невідомо, хто бідний! В тому-то й трагедія нашого бідного Мулена! Уявіть собі: вона вже третій день живе на його гроші, найняв їй на Grands Boulevards [15] квартиру, їздить на автомобілях і... (піднімає палець догори) і... ще ні одного поцілунку! Ха-ха-ха.

С а ф о (з щирим жалем). О, бідний!.. та як же вона так сміє!

К а р д и н а л. Дитинко, не хвилюйся, все можливо. Ну?

Ш т і ф. Ну, і що вам більше! Хіба це не трагедія? Мулен — і такі видатки! От влопався... Ха-ха-ха! Якби ви його бачили! От запалила! Очі горять, сам аж схуд... Двісті франків за два дні... Сам казав...

Л е м о н ь є. Мерзота! І тут підрахував.

Ш т і ф. О, Мулен скрізь, mon vieux [16], підраховує! Двісті франків! Na, це Мулен тепер мусить чимсь одплатити.

М і г у е л е с. А ви звідки знаєте, що ні одного поцілунку? Хіба вони не разом живуть?

Ш т і ф. О, ні! Він казав, що вона чогось жде. Взагалі, я вам скажу, мої панове, це надзвичайно пікантна історія. Як розказував мені Мулен, це щось екстравагантне. Це любов якоїсь дикунки. Вона то обіцяє йому неземні блага, то сміється з його; то рветься, то сидить як камінь. Потім схоплюється, велить везти себе в шантани, регочеться, робить скандали. Але це... о, в цьому і е трагедія нашого Мулена, це його найбільш притягає до неї! Ха-ха-ха! Ох, натягне вона великого носа старому Мулену. Але ж я буду радий. Ото!

Мігуелес стріпується й одходить до свого столика.

Л е м о н ь є. Через що ж Мулен вам все це розказував?

Ш т і ф. О, ми з ним близькі приятелі! Мій добрий Мулен... О! Ще як він був простим репортером, ми з ним зналися.

С а ф о. Ах, я хотіла б ще раз побачити цю дикунку! Вона дуже гарна! Правда, старенький! Ти б у неї закохався!

К а р д и н а л. Досить з мене і цивілізованої. Я вже... (Змовкає).

Входить К о р и і й, похмурий. Озирається, ніби кого шукає, киває всім головою, роздягається й сідає окремо за передвій столик.

К о р н і й (голосно до Мігуелеса). Мігуелес, Сніжинки ще не було тут? Не бачили?

М і г у е л е с. Ні, не було. Вона має зараз прийти.

К о р н і й. Ага... Дякую... (Задумливо тарабанить пальцями по столику).

Ш т і ф (до Мігуелеса). Eh bien, mon ami [17], як же там з Салоном? Приймуть вас?

М і г у е л е с. Я з Салоном нічого спільного не маю! Хапуги й чиновники! Їм би виставку свинячих окороків робити, а не мистецтва. Товстопузі буржуа!

Ш т і ф. Ха-ха-ха!

К а р д и н а л. А вашу. Блек, роботу візьмуть?

Б л е к. Сподіваюсь.

К а р д и н а л. Чудесні люди. Знавці мистецтва.

Штіф і Сафо сміються.

М і г у е л е с. А ти не підмазував Сербена? Ні?

Б л е к (безрухомо-спокійно). Підмазував.

М і г у е л е с (палко). Ну? І вони — чудесні люди?

Б л е к. На цей раз для мене чудесні.

Мімі ввесь час обережно, але неодступно, ніжно кокетуючи, зачіпала Лемоньє,

часом щось шепочучи.

Л е м о н ь є (раптом підводячись, до неї хмуро). Ходім.

М і м і (охоче, хутко встаючи, до всіх). Adieu!

С а ф о. Ти куди?

М і м і (скромно). Ми підем прогулятись.

Лемоньє, оглядаючись, ні ва кого не дивиться.

К а р д и н а л (до нього). О, хмурий юначе, куди веде тебе твоя понура душа? Чому покидаєш нас в самоті?

Л е м о н ь є (беручи під руку Мімі). Adieu! (Виходять).

С а ф о. Ну й Мімі! Ах, каналія, як вона вміє це робити! О ви, мужчини! От уже й утішився... Na!

К а р д и н а л. Дитинко! Він артист. Всяка краса йому близька й утішна.

Ш т і ф. Ха-ха-ха. О, ця потішить!

Входять С н і ж и н к а і Я в с о н.

С н і ж и н к а (злегка в такт похитуючись, на ходу наспівує):

Si voulez de 1'amour,

Depechez vous to uj ours.

0-la-la la-la la-la-la [18].

А, святійший Кардинале! Ви вже на своєму місці з прекрасною Сафо? Servusl Сеньйор і сер також? (Кидає погляд на Корпія). А де ж Каміль, Доден, Варсавія? Де ж поет наш? (Здоровкається).

За нею Явсон з люлькою в зубах.

К а р д и н а л. Сьогодні наша братська обитель буде пустувати. Наші орли полетіли на бал "незалежних новаторів". Helas [19]!

С н і ж и н к а. Ах, бал "незалежних новаторів", це — виставка неестетичної естетики й огидної краси? Фі, я їм руки не подам. (Гарсону). Мені на той столик (хитає на стіл Корнія) blanche [20]... Янсоне, я думаю, ви не будете нудитись в суспільстві шановних колег моїх? Tres bien [21]! Я маю дещо сказати нашому Білому Медведю.

Янсон мовчки вклоняється й сідає біля Штіфа.

Б л е к (голосно). Панове! Хто хоче чути поему нашої поетеси? (Показує на дівчину в білім боа).

С а ф о. О, я, я! (Схоплюється).

К а р д и н а л. Поему нашої поетеси? О, який сюрприз! Ми слухаємо всіма вухами наших душ! На стіл! На стіл! Стіл для поетеси!

Б л е к. Заспокойтесь. Поетеса сьогодні хоче читати для вибраних. Хто хоче бути вибраним?

К а р д и н а л, С а ф о, Ш т і ф. Я, я, я!

Б л е к. В такому разі приклоніть вуха душ ваших до нашого столика.

К а р д и н а л. О, з великим раюванням! Я зарані переношусь в надземні сфери краси й поезії. (Всі переходять на той стіл, за ними спокійно Янсон. Поетеса

починає тихо читати).

Тим часом Сніжинка підходить до Корнія, кладе йому руку на

плече й тихо говорить:

— Добрий вечір, сумний Медведю!

К о р н і й (виходячи з задуми). А, добрий вечір... Сідайте... Я, знаєте, той... трохи задумався. Ви давно прийшли?

С н і ж и н к а. Ні, зараз оце... (Сідає проти нього). Ну, як ся маєте? Цілий день вас не бачила. Що нового?

К о р н і й. Нічого... Що ж може бути нового.

С н і ж и н к а. Як Лесику?

К о р н і й. Сьогодні лучче... Далеко лучче. Не плаче... Жар менше... Лучче. Що лучче... то лучче, то правда. То правда...

С н і ж и н к а. А про Риту нічого не знаєте?

К о р н і й. Ні, не знаю... Не знаю нічого. Не знаю... Що ж, з Ритою кінець. Це — ясна.. Тільки все-таки їй треба було б якось, той... якось це інакше. Так мені здається... Занадто вона гаряча... дика... самолюбива.

С н і ж и н к а. Ви каєтесь?

К о р н і й. Я не каюсь. Ні... Що ж? Тут дві сили... стукнулись... Так мені здається... Каятись нема чого. Лесику лучче... Тільки все-таки... той... все-таки... якось це не так. Я знаю, вона пішла до Мулена.

С н і ж и н к а. Ви ревнуете? Ха-ха-ха! Ну, розуміється, до Мулена, а ви думали куди? А потім піде до другого. А ви мали її за таку святу? О, такі швидше котяться. Святість — найслабша перепона, вона. занадто напружена, мій бідний,Медведю! Святість легше всього рветься... Ха-ха-ха! О, бідний, покинутий муж сидить, сумує, колихає дитинку й гіркі сльози ллє. Бідний, бідний! Ні, я певна, що ви повісилися б, якби Лесик помер. Правда?

К о р н і й. Тут, Сніжинко, мало смішного. Тут, бачите... Не вмію я вам сказати... тут...

С н і ж и н к а (гаряче-злісно). Тут тільки смішної Ви хто: артист, творець краси чи фабрикант дітей? Хто?

К о р н і й. Е, все можна говорити. Тут, Сніжинко, не те. Тут...

С н і ж и н к а. Ні, тут тільки те! Артист є жрець, артист — весь краса повинен бути, весь! Пелюшки, горщечки, колиски — це не його. справа! Двом богам не служать! Хто хоче бути великим артистом, той не

повинен бруднити себе. Ну що з того, що помре ваш Лесик? Будемо говорити, нарешті, прямо. Що з того? Ну, не стане на світі шматочка м'яса, яке кричить, робить неестетичні штуки і... і в'яже людей. А замість того ви стаєте вільним, легким, ви всі сили дасте тому, що вічно, що вище м'яса! Так-так, Медведю, гарний і бідний! Краса вічна. Ну, подумайте самі об'єктивно, холодно: не правду я кажу?

К о р н і й. А, маєш. Подумайте. Та хіба тільки треба додумать, щоб усе добре було? А тут (б'є себе в груди) подумаєш? Єсть тут щось, і ніякі думання нічого не поможуть... Маєш... І ті також говорять: Подумай. Ну, і думаю, ну, і що? От і єеть. А те, що тут ніяких дум, не розуміє. От і вже. Подумай... А Боже, Боже! (Сильно зачісує руками волосся назад).

С н і ж и н к а (якийсь мент мовчить. З усмішкою). Так... Значить, ви — не артист. Я помилилась. Я думала, що в вас велика сила і ви дасте щось надзвичайне. А що ви дали досі? Нічого. Декілька малюнків, які зараз же й продали, бо у Лесика пелюшок не було, бо Лесику було холодно і треба було дров купить, бо Рита заслабла, і треба було касторки купувати, ба.. А! Феї Артист з голови до ніг, од мозку до серця мусить бути красою, коли хоче не малюнки дати, а красу, велику й вічнуї От що, мій Медведю! Сім'я — це дикі, темні інстинкти, це звіряче, а краса — в чисто людському. Чуєте, Медведю?

К о р н і й. А-а, все можна сказати, все... Та що з того? Може, й так. Тільки ви все-таки... не так. Що таке краса? Що таке людське? А... все можна сказати. Все, Сніжинко, можна сказати... Так-так. А що я не дав нічого, то правда, е-е, правда... Але дам. Сніжинко, дам!

С н і ж и н к а. Не дасте.

К о р н і й (стукає кулаком по столі). Дам!

С н і ж и н к а. Не дасте.

Підскакує гарсон:

— Месьє?

К о р н і й (здивовано). Я... нічого. А проте... Дайте мені... пляшку коньяку і дві чарки. Найміцнішого.

С н і ж и н к а. Може, не треба. Медведю?

К о р н і й. Не треба? Ні, давайте... Треба. (Гарсон біжить до стойки і зараз же приносить). Дам, Сніжинко! Мушу дати, бо розірве мене те, що от тут... (Показує на груди). Мушу. От і єсть. Хочу не хочу, а мушу.

С н і ж и н к а. О-ля! Так вам і дозволять!

К о р н і й. Na, маєш! Хто мені не дозволить?

С н і ж и н к а." Священний очаг сім' ї ", пелюшки, Медведю!

К о р н і й. Ні, цього не буде... Це мусить якось інакше. От хай все це якось... той... І вже інакше... Так неможливо. А, ні, так уже далі неможливо! Або хай вона теж заробля, або десь Лесика дати... Я не знаю, а. Боже, я нічого не знаю ще, як там, але так неможливо далі. От і вже. (З мукою). Сніжинко, вірите, мене душить отут (показує на груди), я не можу! От не можу, та й усе. Я мушу щось дати... Я вже мушу! Я не можу дрібничок… От це полотно, я хотів дати щось таке, що мусить... що віки життя мусить пронизати одною ниткою. Розумієте, Сніжинко, провести нитку через усе життя, як бублики нанизати на неї те, що у всіх віках було й буде. От так його понизати, та й уже. Ну, і от... Дрібниця — триста-чотириста франків, і все к чорту. І вже маєш... Нема нічого... І от єсть тобі... А, Боже!

С н і ж и н к а (наспівує):

Si voulez de 1'amour,

Depechez vous toujours.

Ні, Медведю, нічого ви не дасте. Малюйте пелюшки, єдине вам зосталось; товстенькі буржуазии будутщ купувати й вішати над колисками своїх товстеньких бебе!.. Ха-ха-ха! Закиньте вічне, воно не має ніякого відношення до буржуазок. Зате матимете батистові пелюшки для Лесика. Ну, наливайте, вип'ємо за батистові пелюшки! Ха-ха-ха!

К о р н і й. Ні, за вічне... Сніжинко. (Наливне).

С н і ж и н к а. Ну, а признайтеся, болить серце за кігтями Пантери? Га? Признайтеся.

К о р н і й. Пийте, Сніжинко. І не смійтеся з мене... Ви дуже гарна, а коли смієтесь з цього, то не гарно. Вибачте... але правда.

С н і ж и н к а. О? Я гарна? Ви думаєте?

К о р н і й. Дуже гарна. В вас пірнути можна...

С н і ж и н к а. Чом же ви не пірнаєте?

К о р н і й. Е, Сніжинко... Ну, за вічне! (П'є).

С н і ж и н к а. Ні, відповідайте. Я хочу знати.

К о р н і й. Пийте краще. Не все треба знати...

С н і ж и н к а. Пелюшки не пускають?

К о р н і й. Не треба сміятись... Не треба. Сніжинко. В пелюшках теж краса. Ах, краса, краса і в них... Е, наливаймо ще! Все одно, як той казав... Тільки не смійтесь.

С н і ж и н к а.А я хочу з вас сміятись! Хочу сміятись до.. сліз. Медведю! Чуєте, до сліз! І знаєте через що? Сказати? Га? Сказати? (Хвилюється). Ну що ж, і скажу! Через те. Медведю, що... що люблю вас. Чуєте, люблю... О, ви червонієте?.. Так-так, люблю. Але не так, як... Ні, я не буду про неї говорити. Чуєте? Я не буду про "аеї" говорити. Я люблю вас так, що ви дасте дійсну красу. Я красою оточу, нашу любов, такою красою, що з-під ваших рук може вилитись тільки краса. Чуєте, мій великий Білий Медведю? Але для моєї любові треба бути вільним, моя любов не в'яже і не знає зв'язаних, моя любов — тільки любов. Чуете, Медведю? Хочете випити за мою любов? Хочете? (Хвилюється).

К о р н і й. Сніжинко. А, Боже! От єсть... Сніжинко, лучче мовчіть, бо вийде не краса, а... Це все не так. І не те...

С н і ж и н к а. Чому не говорити про це?

К о р н і й. Не треба... Не зараз... Я нічого не знаю... Де... вона?! (Стукає кулаком по столі).

С н і ж и н к а (глухо). Вона з Муленом.

К о р в і й. А, з Муленом!.. Вона з Муленом. Розуміється, вона з Муленом.

С н і ж и и к а. Ви її любите?

К о р н і й.А я знаю, чи я люблю її, чи ненавиджу? Я знаю? Вона здушила мене, от що я знаю! От це я знаю...

Коло другого столу часто чуються викрики захоплення,

тихе читання поетеси.

С н і ж и н к а. Хто сильний, той все з себе може скинути.

К о р н і й. О, не все... А, вибачайте, не все. Віків з себе не скинеш... Ха! А Лесик і Пантера — віки. Розумієте, Сніжинко? Ні? А, бо ви — Сніжинка. Ха-ха-ха! Ну, вип'ємо за віки, коли так, і за... Сніжинку, і за красу, і за... за... Пийте, Сніжинко. За Пантеру не хочете? Ха-ха, о, вона — справжня Пантера! Ну та нічого. А, нічого... (П'є, наливає, знов п'є).

С н і ж и н к а (раптом ненатурально регоче). Ха-ха-ха! А ви й повірили, що я вас люблю? Невже повірили? Правда?

К о р н і й (просто). Повірив.

С н і ж и н к а. Ха-ха-ха! Одначе, самовпевнений же ви! Як легко повірили. Та за що ж би я вас любила? Га? Ха-ха-ха! Ах ви, простодушний Медведю! Чистий Мед-відь — так і повірив... Ха-ха-ха! О, голубе, щоб Сніжинка полюбила, треба щось для того мати, треба щось Сніжинці за те дати. Бачите Янсона? Ану, спитайте його, що йому дала Сніжинка за те, що він дає? Ану! О, Янсон розуміє красу, навіть красу страждання... Ха-ха-ха! А він так одразу й повірив... І навіть просить не говорити про це. Думкою боїться зрадити. Ха-ха-ха!

К о р н і й. Значить, помилився... Ви досить щиро говорили. Ну, помилився...

В цей мент чується дзвінкий жіночий голос за колонами й хутко входить

Рита, багато одягнена, в модному капелюсі, з блискучими очима,

різкими, піднятими рухами. До М у л е н а, що йде за нею:

Р и т а. Ну, швидше! Я замерзла... Вина і всього... О, тут вже... А! І Білий Медвідь єсть із білою Сніжинкою? Яка поезія! Месьє Мулен, ви не соромтесь, тут всі свої. Ми сядемо тут? Чудесно... Швидше вина. Гарсон! Вина!

К о р н і й (зразу напружившись, побачивши Риту, сідає так щоб видно було Риту. Голосно до Сніжинки). Ну, так за вічне, Сніжинко! (П'є).

Р и т а. Ха-ха-ха! Мулен! А ми за мент! Правда?

М у л е н (розглядаючись, теж піднято). О, чого? І ми за вічне можемо випити! (Ввічливо вклоняється Сніжинці й Корнієві, ті недбало хитають йому головою).

Р и т а. Ні, хочу за мент! Тільки за мент. Правда, Білий Медведю? Чи ти мене вже й не пізнаєш? Давно не бачились, може, й забув уже? Добрий вечір! Це ж я — жінка твоя.

К о р и і й. Добрий вечір!

Р и т а. Як же там твоє велике полотно?

К о р н і й. Чудесно... Моє полотно чудесно стоїть.

Р и т а (з натиском). Стоїть?

К о р н і й. Стоїть.

Р и т а. Ага! А ти собі тут?

К о р н і й.А я собі тут.

Р и т а. Ха-ха-ха! Ну, значить, все в незмінному стані... Чудесної Ми, значить, сучасні супруги! Ха-ха-ха! От це я розумію. (Видно, тяжко питати, з зусиллям). Ну, а як він називається? Ах, Лесик, ну, так, Лесик? Як же там наш Лесик? Га? (Дуже швидко, до гарсона). А, вино... Це яке? Фі, я цього не хочу, я не люблю... Не звикла... А це? Ага, це добре. Ну, Медведю, як же син наш, га?

К о р н і й. Піди подивись...

Р и т а. Ніколи, голубчику... Сьогодні ще маю в "Chat noir" [22] їхати, а завтра теж цілий день зайнятий. (До Мулена). Правда, милий? Може, ви. Сніжинко, знаєте? Хоч вас і не цікавлять такі дрібниці, але ви тепер, мабуть, ближче стоїте до них і знаєте?

Сніжинка. О, розуміється, знаю. Я тільки що од Лесика... Він себе чудово почуває... Зараз так сміялася з ним... Ніяк не хотів пускати мене...

Р и т а (хрипло). Хіба?.. (Прожогом наливає шклянку вина й випиває). О, значить, усе добре... Ну, і чудесно! Ха-ха-ха! І нам чудесно. (До Мулена). Що ти, мій старенький, так сидиш, наче в гостях? Пий! Пий же, говорю! Плачу за все!

М у л е н. Рито, і тут буде те саме, що вчора?.. Ха-ха-ха!

Р и т а. А що вчора? А хіба вчора погано було? Ха! Я вчора одному цікавому добродію, такому, як, наприклад, от цей (повертається до Штіфа, що цікаво підійшов), пляшкою голову погладила... (До Штіфа). Може, хочете спробувати? Чудесно виходить!

Ш т і ф. О, дякую, я не цікавий до таких експериментів.

Р и т а (до Сніжинки). Так, кажете, наша дитина... ха-ха-ха... гарно себе почуває?

С н і ж и н к а. Пречудово! Такий веселий, свіжий, я його давно таким не знаю. Білий Медвідь хоче навіть писати його й мене... Вашу фігуру витерти й замінити моєю...

Р и т а (гостро-дико до Корнія). Правда?!!

К о р н і й. А, маєш!.. Ні. Сніжинка жартує...

С н і ж и н к а. Але це чудесна ідея! Ха-ха-ха!

Р и т а (мовчки, тяжко дихаючи, дивиться на Сніжинку. Тихо-хрипло). Сніжинка дуже весело жартує. Але... (Круто одвертається до Мулена). Ну що, правда, тут весело? А бач, не хотів іти! Насилу затягла сюди... Тут так весело жартують, так затишно... Ну, чом же не п'єш? Пий!.. Фу, душно як! Треба роздягатись.

Встає, роздягається й вішає пальто на колону. Після того прибирається проти дзеркала.

М у л е н (до Штіфа). Ти думаєш, я знаю... Це вино знає, де воно, що воно? Так само я знаю... Ця женщина вміє закрутити голову... О, вона вміє! Але все одно! Ха-ха-ха! Ти дивуєшся? О, я сам себе не впізнаю. Мулен здурів, і більше нічого! Пий. (П'є).

Ш т і ф. За женщину, яка вміє закрутити! (П'є).

Р и т а (підходячи до столу). А! Мій старенький часу не гає! Але чому так пусто сьогодні тут? Де ж сім'я артистів?

Ш т і ф. Сім'я артистів, мадам, на балу "незалежних новаторів".

Р и т а. А це що за категорія? Яке новаторство ще заводять? Може, щоб мужчини родили дітей, а женщини жили з полюбовниками?

Ш т і ф. Ха-ха-хаl О, я був би першим ворогом таких "новотворів".

Р и т а. А чому ті сидять там? Сер Блек, Мігуелес! Ідіть сюди. І ви. Кардинал. Ідіть до гурту, веселіше буде. І дам ваших кличте. Це — ваші amies? Чудесно! Тут жон немає, всі ми amies. Правда, Мулен? Ха-ха-ха! А ти боявся йти сюди, думав, що я до мужа побіжу. Ну, от мій муж, ну і що ж? Біжу? Га? Ха-ха-ха! Ми сучасні супруги! Ну що ж ви. Влек, Мігуелес? Не хочете?

Ті встають і нерішуче переходять на цей стіл.

Р и т а. От і чудово. Ви ще п'єте? Пийте, Мулен платить. Власне, не Мулен, а я, бо те, що він зараз платить, я потім одплачу. Правда, Мулен? Скільки я тобі вже винна? Рахунок ведеш? Ну, і веди...

М у л е н. А розуміється, веду. Всяк своє веде! Пийте, панове! Чорна Пантера всіх нас частує. Ха-ха-ха! Штіфе, пий!

Р и т а (до Корнія й Сніжинки). А ви чого ж? Не хочете? Мулен, я хочу танцювати! Скажи, щоб прийшли сюди музики.

М у л е н (схоплюючись в п'яному захваті). Музики? Тут?

Р и т а. А де ж? Я хочу танцювати танок апашів [23]. З тобою! Хочеш?

М у л е н. Розуміється, хочу! Ха-ха-хаї Гарсон! Музиків сюди. Хутко! Ми будемо танцювати танок апашів з Чорною Пантерою. 0-ля! Геть столи! Панове, пересідайте на другі столи, середина вільна мусить бути. Штіфе, помагай!

Видко, як гарсон говорить щось хазяїну, той стискує плечима, одповідає, і гарсон біжить у другий кінець кабаре. Через якийсь час веде музиків. Публіка починає підходити наперед і зазирати крізь колони.

Р и т а (на Мулена). Ач як розходився! Ха-ха-ха! Мігуелес, що ви на мене так дивитесь? Га?

М і г у е л е с (серйозно). Я не впізнаю сеньйору.

Р и т а. Чому? Весела? О, я вмію бути дуже веселою. Може, хочете зо мною танок апашів станцювати?

М і г у е л е с. Дякую, я не вмію.

Р и т а. Шкода. У вас постать дуже хороша для цього танку. Ви його не вмієте? А я вмію. О, чудовий танок! О, і музики вже йдуть. Мулен, на середину.

К о р н і й (весь час п'є і стає хмурнішим і хмурнішим. Раптом не видержує й голосно говорить). Запніть завісу.

Р и т а (хутко в його бік). Що? А ви хто такий? Яке вам діло? Не подобається, можете забиратись. Не сміть запинати! Я хочу танцювати! Прошу всіх, все кафе, весь Париж! Чорна Пантера, коханка Мулена, буде танцювати танок... (До Мулена). Ха-ха-ха! А месьє Мулен уже й просіяв? О, ні, я ще не коханка і не ашіе месьє Мулена! Я — жона артиста Корнія Евневича. Voila! Ось — мій муж. А я жона його, буду зараз танцювати танок апашів. Ну? Музики готові?

Голос од музиків:

— Готові!

Публіка товпиться крізь колони. Сніжинка щось говорить Корнієві, але той понуро дивиться на Риту..

Р и т а. Ну, Мулен, починаємо?

М у л е н. Я весь тут.

Р и т а (плескає в долоні музикам). Алло!

Музики грають. Рита й Мулен танцюють. Дедалі то з більшим запалом, якоюсь дикою, п'яною жагою і майстерством.

С н і ж и н к а (захоплено встає й жадно слідкує. До Корнія). Вона гарна. Медведю! Вона страшно гарна! Рита. Швидше, музики!

Корній п'є, але не зводить очей з Рити. Кулаки його машинально стискуються. Він то схопиться, то знов сяде. І знов п'є чарку за чаркою.

Р и т а. Фу, годі!.. (Важко дихаючи, підбігає до Корнія). Ну що? Гарно танцювала? Га?

С н і ж и н к а. Чудово, Рито!!!

Р и т а (не звертаючи на неї уваги). Ну? Не думав, що я можу, га? Ха-ха-ха! Думав, тільки пелюшки мити можу? Що ж ти мовчиш? Подобається, кажи?

Корній сильно ставить чарку на стіл, не одповідає.

Р и т а. Ха-ха-ха! Обережно, чарку розіб'єш, двадцять сантимів коштує, не хватить заплатити. Ха-ха-ха! (Обходить). Мулене, дякую! О, дякую.. Ну що, Мігуелес, може, ви зо мною хочете? Ах, ви не вмієте! Ну, не треба... А публіки скільки. (До неї). Цікаво, правда? Ха-ха-ха! (Публіка розходиться, балакаючи).

Ш т і ф. Ви чудово танцювали, це щось надзвичайне. У вас така пластика...

Р и т а. Невже? Пластика? О, у мене пластика, ха-ха-ха!.. А ви не п'єте? Панове, мусите всі пити, бо буду сердита. Блек, пийте, я не хочу, щоб коло мене були тверезі очі! Мусите всі п'яні бути.

Б л е к. У п'яного, мадам, очі більш тверезі, ніж у тверезого.

Р и т а. Все одно! Мулен... О, мій Мулен... які в тебе зараз чудові очі. Білий Медведю! Подивись, які очі у месьє Мулена. Подивись. Мулен, покажи моєму мужу, які в тебе очі зараз... Масляні, жадні, ха-ха-ха! Такі і в мого мужа були колись... Що ви, панове, шепочетесь? Не вірите? Спитайте у мого мужа. А Мулен все так же дивиться... Одурів, правда? Але чекай, ти ще рано дивишся... так. А це забув... (Виймає з-за корсажа карти). Хочеш грати?..

М ул е н (з викликом). Хочу!

Р и т а. А? Не боїшся вже?

М у л е н. Все одно. Чим швидше, тим краще! Давай!

Р и т а. О? А я не хочу... Панове, хто хоче з нами в карти грати? У нас гарна гра. Ми граємо з Муленом на поцілунки. Кожний поцілунок мій коштує сто франків або одна ніч любові.. Але я на поцілунки тільки з моїм Муленом граю. Вже програла йому п'ять поцілунків, ще п'ять і... і... я твоя? Правда? Amie, га? Ха-ха-ха! Чуєш, Білий Медведю? Хочеш грати з нами?.. Але, бідний, чим же ти гратимеш? Хіба полотном? Ха-ха! Ну, Мулен! Граймо! Панове, хто хоче? Мігуелес? Блек? Кардинал?

С а ф о. Я хочу грати!

Р и т а. О? Чудесної Теж на поцілунки?

С а ф о. О, ні, я на гроші. Кардинал, я хочу грати.

М у л е н. Штіфе! Грай! Ставка — скільки хто хоче. Гра — штос.

Всі тихо між собою балакають. Підходить Янсон.

Р и т а. Поцілунок на червоного короля. На тебе, Білий Медведю! Ха-ха-ха!

М у л е н. Ще хто?

Я н с о н. На жирову кралю сто франків або один поцілунок.

С н і ж и н к а (схопившись вражено). Янсоне, це що?

Я н с о н (спокійно). Краса виграє.

М у л е н. Ще хто?

С а ф о. І я на жирову кралю десять франків.

Р и т а. Ого! Швидше, Мулене!

М у л е н. Ще хто? Нікого? Одчиняю колоду. (Дає направо й наліво).

С а ф о. Жирова краля! Програла!

М у л е н. Побита!

Я н с о н (спокійно). Краса виграє.

Р и т а. Ну, Білий Медведю? Хто кого: чи Мулен тебе, чи ти Мулена?

М у л е н. Раз-два. Раз-два. Червоний король. Побитий. Шість поцілунків! Прошу. Хто ставить?

К а р д и н а л (виймаючи гаманця). Гм! Я волів би, дитинко, щоб ти грала на поцілунки. (Дає гроші).

С а ф о. Он я-як? Ах, ти ж... Ну, чекай!

Р и т а. Два зразу на червоного короля! Кінчать —так кінчать!

М у л е н (в захваті). Чудово! Ще хто?

Я н с о н. Сто на жирову кралю.

С а ф о. Я десять на неї!

М у л е н. Чудово! Одчиняю колоду. Раз-два. Раз-два. Раз-два. Червоний король. Побитий. Вісім поцілунків!..

С а ф о. Далі ж, далі! Що за свинство!

М у л е н. Ах, далі... (Здає).

Р и т а. Білий Медведю! Побиває тебе Мулен! Та що ти все п'єш? Ти б краще пограв! Га? Не хочеш? Останні два поцілунки ставлю... (В голосі мука і одчай завзяття). Прощайся. Ну?

Корній помалу встає й підходить до столу, заклавши руки в кишені.

М у л е н (з легкою тривогою, але й з викликом дивиться на нього). Месьє Корній хоче грати?

К о рн і й. Ні, хочу дивитись.

Р и т а. Тільки дивитись?

С а ф о (незадоволено). Е, я не хочу грати, як так.

К а р д и н а л. То найкраще, дитинко, давай сюди гроші. То не наша гра.

М у л е н (до Рити). Ну? (Випиває склянку вина).

Р и т а (встає. Глухо). Уже вісім? Більше ніхто не хоче грати?.. Ну, розуміється. Значить, зараз кінець?

Ну!.. Знаєте що, Мулене: або квит на все, або... кінець грі і... всьому. Хочете?

М у л е н (хвилюючись). На все квит чи тільки на поцілунки?

Рита. Ха-ха-хаї І тут торгується. Ні, за рукавички, що ви сьогодні купили, я вам зостанусь винна п'ять франків! Кінець або так, або так! Ну?

М у л е н. Добре. На червоного короля?

Р и т а. На червоного короля!

М у л е н (здушено). Одчиняю колоду. Раз-два. Раз-два.

К о р н і й. Стійте. (Дуже хвилюється, хрипло). Ні, нічого... здавайте!

Р и т а. Що ти хотів? Що ти хотів? Чекайте, Мулене! Що ж ти хотів, говори скоріше! Ну? Ну, що? Ну, говори ж, ти!

К о р н і й. Нічого, далі...

Р и т а (дико). А-а! Ну, так далі, Мулене, далі, швидше кидай подлого червоного дурня! Швидше ж, ну!.. Руки дрижать, — теж мужчина!

М у л е н (трясучись весь). Раз-два. Раз-два. (Всі напружено слідкують).

Р и т а. Швидше! Швидше!

М у л е н. Червоний король! Побитий!

Р и т а (тихо опускаючись на стілець). Ну, от і кінець. Побитий. (Заплющує очі й сидить як мертва). Тепер кінець.

К о р н і й (хрипло, голосно). Ну, а тепер весь квит на моє полотно... На полотно. Ну?

М у л е н (розтеряно). На полотно?

Рита хутко підіймається й напружено застигає.

К о р н і й. Так, на моє полотно. Не варте?.. Програю, ваше полотно і... Чорна Пантера. Виграю... моє полотно... і... Чорна Пантера.

Р и т а (гордо). Чорна Пантера не програється! Я йду за Муленом. Ходім!

К о р н і й (тихо). Я не скінчив же... Я хотів сказати: " і Чорна Пантера буде вільною". Вона може й тоді піти з Муленом. (До Мулена). Ну? (Мулен вагається).

С н і ж и н к а (обурено). О, крамар паскудний! Та грайте ж!

М у л е н (з кривою посмішкою). Добре! На що ставите?

К о р н і й. На жирову кралю.

С а ф о. Ой, не треба, вона програє!

К о р н і й. Здавайте.

М у л е н (дрижачим голосом). Одчиняю колоду. Раз-два... Раз-два... Раз-два...

Довго рахує. Видно, як Рита дрижить і жадно слідкує за картами;

Корній стиснув кулак, стоїть непорушне; Сніжинка глибоко зітхає.

М у л е н. Жирова краля... (Убитим голосом). Взяла...

Випускає карти й криво-жалко посміхається до всіх. Всі глибоко зітхають.

К о р н і й. Полотно моє... А Чорна Пантера вільна... (До неї). Хочеш додому?

Рита мовчки йде до вішалки, одягається.

С н і ж и н к а (в захваті і схвильовано стискуючи руку Корнію). Ви гарні, Медведю. Те правда, що я вам говорила. Чуєте? Янсоне, платіть, ходімте! (Хутко виходить).

Р и т а (підходить до Мулена, тихо). Простіть, Мулене, я все верну вам, що позичила... Простіть, що дала вам неприємності... (До всіх). До побачення. (Корнію, не дивлячись на нього, несміла). Можна взяти тебе за руку? У мене ноги дрижать.

К о р н і й (беручи її під руку). Ми поїдемо... Гарсон, я завтра прийду заплатити... (Гарсон мовчки уклоняється).

Корній і Рита помалу виходять. Всі проводжають їх мовчазними серйозними поглядами.

З а в і с а

ДІЯ ТРЕТЯ

Декорація першої дії.

К о р н і й сам в пальті ходить по ательє, сильно зачісуючи пальцями волосся назад і, видно, глибоко й тяжко про щось думаючи. Зліва хутко виходить Рита, теж в пальті, але без капелюха, несе на руках дитину. За нею Г а н н а С е м е н і в н а, яка, витираючи сльози, неспокійно говорить.

Г а н н а С е м е н і в н а. Ритонько! Ну, навіщо ви його сюди? Тут холодно. І сонний він...

Р и т а. Нічого, мамо, нічого. Тут видніше, я хочу роздивитись його. Я ж хочу побачити його як слід, (Кладе на канапу, сама стає навколішки, хапливо розмотує). Ну, покажись своїй мамі, покажись своїй гидкій мамі. Кинула тебе, кинула, погана... О, муко моя рідна!.. Ну, який же ти став? Який?.. Господи! Як же схуд він! О, Боже! Та що ви з ним зробили?

Г а н н а С е м е н і в н а. Ритонько, Ритонько... Нічого не робили... То вам так здається... Йому лучче навіть стало.

Р и т а. "Лучче"?! Та подивіться ж на очі його! В них смерть!.. Боже мій!

Г а н н а С е м е н і в н а.Та Господь з вами, дитино, що то ви таке говорите! А хай Бог милує од таких слів.. Що ви, справді? Дитина навіть не плакала... Тиха, як янгол. От ще таке...

Р и т а (раптом). Сніжинка сьогодні ввечері була тут? І він сміявся до неї?

Г а н н а С е м е н і в н а. Яка Сніжинка? Ніякої Сніжинки тут не було.

Р и т а. Ага. Значить... (До дитини). А я думала, що Лесика мого вже одняли... Одняли кров мого серця. Лесю, Лесюню, Лесику мій, який же ти став! Як же тихо ти посміхаєшся... Чого ти так посміхаєшся страшно, дитино моя, життя моє? Лесику! Мама?.. Пізнав. Пізнав маму? Пізнав свою кров. (Дико, жагуче, несамовито починає цілувати личко дитини, ніжки, ковдру, якою замотано Лесика). О, моє єдине щастя, єдине сонце, моя радість, біль мій солодкий, пекучий. Лесику! Лесю! Лесику! Посміхнись до мами, ось прийшла до тебе. Мама не дасть тебе нікому, мама безумна, але мама серце своє вирве для тебе... Лесику, Лесику!.. (Припадає до нього з судорожною, жадливою любов'ю).

Г а н н а С е м е н і в н а (підходячи до Корнія, що все ходив по хаті). Сину, роздягнися... Та чого ти такий?

К о р н і й (машинально роздягаючись). Нічого, мамо... Все добре. Годі... Бог з ним...

Р и т а Корнію! Іди сюди.

Корній підходить.

Р и т а (любовно, несміла). Подивись, зовсім твоє чола.. Навіть волосики так закручуються... Бачиш?

Корній киває головою і з тихою сумно-любовною посмішкою дивиться ва сина.

Р и т а. А ще через рік буде вилитий тато. Сядь тут, коло нього... Дивись, як він оченятками на тебе водить... Тихий же який він став! (Зі скорб'ю). Чого ти, дитино, тиха така?! Що ти чуєш?

Г а н н а С е м е н і в н а. А, Рито, та не вигадуйте ви Бог зна чого! От напались! Раз у раз він такий тихенький...

Р и т а. Як він на тебе дивиться... Очей це зводить. (З ревністю). Лесику! Маму вже забув? Лесику!.. Ні-ні, сміється... Сміється до мами! (Починає жагуче цілувати).

К о р н і й (одводячи її голову). Обережно, Рито, ти його душиш...

Р и т а. Я?! Душу?? Я душу?? 0-о! А ти бачив, як кішка носить в зубах кошенят? Я малою завжди однімала, думала, що вона їх задушить. От так і я душу... (Припадає до сина). От так і я душу. От так і я... Ти моє кошеня... Ти моє ведмежа маленьке... Ох, у мене серце розірветься!

Г а н н а С е м е н і в н а. Буде, Рито, хай він засне... Кладіть його в колиску. Недобре. Давайте сюди...

Р и т а. Ой, ні! Я ж так давно-давно не бачила його. Я сама його закачаю. Сама, на руках своїх. Сама в колиску покладу, сама нічку просиджу над ним. Сама, сама!.. Дитиночка спатоньки хоче? Моя біленька? Хоче, моя зіронька бліда? Зараз, зараз... О, бліда ж яка! Боже мій. Боже...

Г а н н а С е м е н і в н а. Та, розуміється, буде бліда в цих туманах та дощах... Тут і доросла людина без привички заслабне... Як вони тільки живуть тут, Господи? Швидше б уже вибратись звідси... (До Корнія).

Синку, ти вже не гайся з картиною, продавай її швидше, господь з нею, та їдемо...

К о р н і й. Картину? Яку?

Г а н н а С е м е н і в н а.Та оту ж таки...

Р и т а (хапливо). Мамо, мамо. Не треба ж! Хай потім, не треба зараз!

Г а н н а С е м е н і в н а. Та чого ж потім? Треба ж уже...

Р и т а (хапаючи Корнія, що стає підійматись). Сиди, сиди! Мамочко, не треба... Я ж вам казала. Ідіть до себе, я хочу щось сказати Корнієві. Ідіть, мамо...

Г а н н а С е м е н і в н а (стискуючи плечима іде). Та до якої ж пори? Дитина он...

Р и т а. Мамо, мамо! Я сама, я сама...

Ганна Семенівна зітхає й виходить.

Р и т а. Чого ти такий, Нію? Чого? Ти ще не простив мені, ні?

К о р н і й. Нічого, Рито, нічого... Що ж там прощати? Нічого нема... Нічого.

Р и т а. Ні, ти якийсь став інший. Ти всю дорогу мовчав, тут мовчиш. Що ти думаєш, скажи? Скажи все, я все зроблю, ну, скажи ж...

К о р н і й. Та нічого ж, Ритонько... Нічого.. Все це якось не так. Не так все це в нас. От і все...

Р и т а. Що ж не так? Що?

К о р н і й. Ну, все оце. Якось ненормально...

Р и т а. Що ж тут ненормального? Що я люблю свою дитину? Хіба ж ти її не любиш?

К о р н і й. Люблю... А, Рито, люблю... Тільки ми між собою. Та я не знаю... Не так все це. Не повинно так бути...

Р и т а. Що ж між нами?.. Може, ти мене вже не любиш? Ну, говори прямо! Говори.

К о р н і й. О, ні, люблю... А-а, люблю так, що... І сам не думав, що так люблю. І Лесика, і тебе. І от... От це й незрозуміле й ненормально.

Р и т а. Та що ж ненормально? Може, думаєш, я не люблю тебе? Думаєш, зрадила тобі? Це думаєш?

К о р н і й. Ні... Я вірю тобі... (Хоче встати).

Р и т а. Та куди ж ти? В чому ж річ?

К о р н і й. В чому?.. Ха, в чому. Щось ще єсть... А, Рито, тут ти мене не зрозумієш. Тут, я бачу, ти мене не зрозумієш. Ти мене не зрозумієш. І. говорить не варто... А, не варто... Ні-ні... (Хоче встати).

Р и т а (не пускаючи). Та сиди ж, Нію... Чого ж я тебе не зрозумію? Мистецтво? Так?

К о р н і й. Так, мистецтво.

Р и т а. Ну, то чом же я тебе не зрозумію? Чом? Хіба ж я тебе досі не розуміла? Хіба я не була тобі товаришем? Хіба я не боліла твоїми болями й не раділа твоїми радощами? Нію? Хіба та можеш мені дорікнути? Хіба ж я тебе не любила, не зливала своєї душі з твоєю? Нію? Мужу мій? Навіщо ж таке говорити своїй найближчій людині? Навіщо ж так безумно мучити її й себе? А дитина? Чим же вона винна? Чим її можеш докорити? Що любиш її? Але ж вона не винна за це. Ну, не люби її, викинь на вулицю, забудь, покинь...

К о р н і й. А, якби я міг викинути!

Р и т а. А ти б хотів? І мене хотів би викинути? Хотів би? Ну, викидай... І з чим же ти зостанешся? Ти будеш порожній, бо життя тільки в цьому, це єсть найлюдське. Приймеш холодну, гарну Сніжинку? Красу? Життя, Нію, не в красі, краса в житті, в любові, ось в цьому! (Показує на Лесика). Це єсть людське... Нію, Нію, ну, що ж тобою сталося, ти ж мій єдиний, чулий, добрий... Нію, як можеш ти вас так мучити, як можеш, за віщо? Ну, вдумайся сам, як ти нас усіх мучиш! За що? Що ми тобі зробили? Що любимо тебе, що... Ой, Нію, Медведю мій прекрасний, а ж люблю тебе так, що в той день помру, як побачу, що ти не хочеш більш мене. Скільки я перемучилась за ці дні. О, Боже! І знаєш, що рішила? Знаєш? Що я вб'ю тебе, Лесика і себе! Я не можу жити без вас... Я не знаю, кого я більше люблю, тебе чи Лесика, але знаю, що без половини серця жити не можу, Нію! Хай ці інстинкти дикі, сліпі — я не можу... От і знай це... Ну, обніми ж мене, обніми, пригорни, я так змучилась за тобою, так витягнулось все серце до тебе і до... до дитини нашої...

К о р н і й (зворушений, обіймаючи, сильно пригортає до себе). Рито моя. Рито моя...

Р и т а. Твоя, твоя, милий, вся твоя. Ми всі трое — одно... Пам'ятаєш у Кіплінга? Пам'ятаєш: "ми всі троє —.одно" [24]? І от нас троє, і ми всі одно... (Десь чується тиха приглушена гра на скрипці). Хто то грає?

Ах, то італьянець-композитор...

К о р н і й. Як гарно грає...

Р и т а. Він грає нам... Правда?.. Як у нас будуть гроші, мв купимо піаніно, і я буду тобі грати... Ти будеш малювати, а я гратиму тобі. Пам'ятаєш, ти казав, що тобі найкраще пишеться під музику. І Лесик буде тут, тобі щіточки й фарби подавати... А я всю душу вигравatиму тобі, а ти візьмеш її в свою душу і з неї передаси на полотно. І ми разом будемо творити, всі троє, бо ми "всі трое — одно". Правда? Правда?

К о р н і й. Правда... Лесик спати хоче, дивись, оченята які стомлені...

Р и т а. Зараз, зараз... Втомлені, втомлені оченятка мої, втомлені бідні мої, пелюсточки мої бліді, ніжні... Зараз спатоньки... О, дитино, яка ж ти стала! Ой, яка ж ти стала, бідна моя! (Схиляється і з скорбною любов'ю дивиться на сина).

Корній, наче вкопаний, впивається в них очима. Входить Г а н н а С е м е н і в н а, тихо підходить, пильно подивляючись на обох.

Р и т а (несвідомо, поринувши вся в скорб, задумливо шепоче). Дитино... Бліда... Стомлена зірка моя...

Корній, ніби боячись злякати, спугнути, тихо, обережно підводиться і, не зводячи а них очей, хоче йти до полотна.

Р и т а (повернувшись до нього). Нію, дивись...

К о р н і й (хапливо, з ляком). Рито, Рито, не говори, не ворушся, стій так... Хвилиночку, ради Бога!

Р и т а (здивовано). Що ти? (Зрозумівши). Ага, ну, добре... Може, стати там?

К о р н і й. Ні-ні-ні... Стій так... Мамо, одійдіть! А може, справді, сюди... Я тільки одну рисочку... (Хапається, хвилюється).

Г а н н а С е м е н і в н а. Ну, от, уже напало... Господи!

Р и т а (злякано). Мамо, мамо, не треба, ради Бога!

Г а н н а С е м е н і в н а (стискує плечима). Дитина ж спати хоче. Що ви мучите її?

К о р н і й. Мамо! Ради Бога... Ну, що це таке? Сюди, Рито. Клади на стілець сюди, так. Сама сідай. Одну хвилиночку... Одну рисочку... Її знаєш, тоді не видно було, не так, тепер... лучче. Таке страждання... Це іменно те, що треба. Це іменно вона... Схились, трошки піднімись, так... Тепер... дивись. Трохи не так... Ні-ні, нічого. Видно, видно... (Вдивляється зблизька). Так-так... Воно. Воно...

Г а н н а С е м е н і в н а (стискує плечима). Радіє, що воно... "Рисочка". Та ти в душу подивись, там ще більша мука. Радіє! Господи!

К о р н і й (одмахується). А, мамо! Трошки вище ще. Рито. От так... Лесика... трошечки от так... Ах, шкода, що не день. У нього тепер чудова блідість...

Г а н н а С е м е н і в н а (все більш і більш вражена). " Чудова блідість "!

Р и т а. Мамо! Я вас молю, ради Бога, мовчіть, я ж вас просила... Ну, зробіть це для мене.

Г а н н а С е м е н і в н а. Та як же я. Господи, можу мовчати?! Та я дерево, чи що? Мучать дитину і радіють, що "чудова блідість". Та я ж ще не зовсім здуріла, прости Господи! "Рисочка"... Радіє, що рисочка страждання... Та що ж це таке? "Чудова блідість". Та задушіть дитину, іще краща буде...

К о р н і й (не чуючи, підбігає до полотна, знімає його, вдивляється, з одчаєм). Не так! Не те... А, Боже!.. У тебе не було. Рито, цього, що тепер. Не було...

Г а н н а С е м е ні в н а.А ще б пак! Ти б ще більше помучив, ще б не те було... Ну, їй — богу, подуріли, чи що?! Та дитину захолодите!

Р и т а. Мамо, я вас молю!

К орній. Рито, Рито... не ворушся, спокійніше, ввійди в себе... (Хапає палітру, мішає фарби, гарячково пише). Ах, якби день! Ти завтра сядеш трохи далі... Трохи далі. Завтра тіні... А сьогодні... тільки це, тільки тут, ось-ось... Ні-ні. Рито, ради Бога!..

Дитина слабо починає плакати.

Г а н н а С е м е н і в н а (схоплюється, підбігає й бере Лесика з стільця). Годі! Що це таке?

Р и т а (теж нахиляється до дитини). Лесику, Лесику!

К о р н і й (люто). Мамо! Одійдіть, я вас прошу! Покладіть дитину, покладіть, я вам кажу!

Г а н н а С е м е н і в н а. Ти сказився? Дитина змерзла, плаче.

К о р н і й. Хай мерзне, плаче, покладіть!

Г а н н а С е м е н і в н а. Не покладу! Що я, така божевільна, як ти? Що це таке? Тобі оті "рисочки" на рядні дорогші, ніж отут на лиці? Схаменися! Та звірі так не роблять!

К о р н і й. Мамо, ви нічого не розумієте, покладіть Лесика!

Г а н н а С е м е н і в н а. Не покладу! Вбий мене. не покладу. Я не сказилася ще, щоб морозити дитину! (До Рити). А ви, мати хороші, сидіть! Та я...

К о р н і й (підбігаючи, з мукою, дрижачи весь). Мамо, я вас благаю, на хвилиночку! Ну, покладіть Лесика, я тільки одну рисочку, тільки одну, вона найважніша... Мамо, голубко, молю вас, покладіть, не мучте ж мене, я не можу, я мушу. Мамочко! (Цілує їй руки, дрижить, хапає Лесика).

Г а н н а С е м е н і в н а. Господи! Збожеволів. Це ж божевілля! Та заспокойся... Та, сину, що з тобою?!

Р и т а (з мукою заломляючи руки). О Боже!

К о р н і й. Мамо, дорога, хороша, ну, хвилиночку, він же не плаче, тут тепло, ми затопимо грубку, мамуню, мамо, не мучте ж мене, я не можу!

Г а н н а С е м е н і в н а (вражена і злякана). Господи милостивий... Та продай ти лучче це нещастя наше!

К о р н і й. Продам, продам, сьогодні ж, завтра продам, тільки покладіть.

Г а н н а С е м е н і в н а. Що ти з ним казатимеш! Оце так так... Нате, малюйте, коли вам страждання на полотні важніші, ніж живі...

Нате, робіть з ним, що хочете. (Кладе Лесика на старе місце. Милує, загортає його).

К о р н і й. Мамо, не замотуйте його, я ж нічого не бачу. Та одійдіть од його. Що ж це таке, нарешті. Боже ти мій!

Г а н н а С е м е н і в н а. Та як же не замотувать, коли тут холодно, як у льоху. Що ж ти собі думаєш, та ти ж про дитину подумай, про оцю, а не ту, хай вона тобі згорить разом з твоїм рядном!

Р и т а (тихо з мукою). Мамо, я ж вас просила, я сама все...

Г а н н а С е м е н і в н а. Та не можу ж я! Я ж людина, чи звір? Та й звір дитину свою жалує...

К о р н і й (не слухаючи, захоплюючись знов). Мамо, одступіться, ви ж заступаєте... А, Боже мій! От маєш! Рито, ти вже не так сидиш... Трошки нижче. Так... Ввійди в себе... Спокійніше... Ну, прошу ж, спокійніше.

Р и т а. Не можу, Нію...

К о р н і й (дратуючись). Та як не можеш! Ну, спокійніше будь, і вже... Ввійди в себе.

Р и т а. Не можу, Нію, ну, не можу... Прости, не сердься...

К о р н і й. В тебе зовсім не той вираз страждання. Так же не можна... Ну, дивись на Лесика...

Г а н н а С е м е н і в н а."У тебе не той вираз страждання". Так он як вони малюються, ці картини. А прокляття ж вам, коли так!

К о р н і й. Риточко, сиди тихо... сиди... Отак... Ну, хоч так уже... Ах, пропало... Ну, так хоча б...

Гарячково пише.

Лесик знов починає плакати.

Р и т а (кидаючись до нього). Лесю, Лесюню, серце моє, не плач хоч ти! Господи!

Г а н н а С е м е н і в н а (рішуче й люто). Е, що я з вами буду довго тут?! Давайте сюди дитину. (Бере Лесика). До якої ж пори це буде? Ви всю ніч його тут будете морозити? До смерті? Хочете, щоб рисочка смерті появилася? Геть! Малюй он її, а дитини я не дам! Вона беззахисна, і вступитись за неї нема кому! Геть! (Іде з ательє).

К о р н і й (з одчаєм). Мамо!..

Г а н н а С е м е н і в н а. Геть! Не дам! (Виходить).

К о р н і й (люто шпурляє щіточку). Так не можна! Так не можна! А, так не можна, нарешті! Що це таке?!

Р и т а (підходить до нього, пригортаючись). Нію... Заспокойся...

К о р и і й. Та як я можу заспокоїтись! От єсть! Тільки от-от мав схопити — і на! Так же не можна!..

Р и т а (дивлячись на полотно). Нію, його треба все одно переробляти...

К о р н і й. Для чого? От єсть! Нічого переробляти! Тільки трохи. А, Боже... якраз...

Р и т а. Воно не вдасться тобі, Нію.

К о р н і й. А, розуміється, не вдасться, як будуть з-під носа. вихоплювати... Але мусить удатись. І вдасться, я чую... я чую... от!

Р и т а. А мені здається, треба нове починати...

К о р н і й. Нове? Не скінчивши цього? Та навіщо?

Р и т а. Ти не хвилюйся, а от послухай, що я скажу. Це полотно ти продай... Чекай, любий, дай я скажу... Це полотно ти продай, ми на ці гроші виїдемо, і там на новому місці ти почнеш друге... Ми будемо всі здоровіші, спокійніші, ти краще працюватимеш.

К о р и і й. Ну, от маєш! Значить, і ти не розумієш нічого. Та мені, власне, не треба спокійніше. Власне, я бачу, що помилявся! От єсть. Я це якраз зараз побачив. У тебе не було тоді такої скорби і справжньої муки, що зараз... Я брехав, я штучно хотів утворити на полотні, коли тебе не було. Власне тепер то це і треба. Спокійніші... От єсть! Ха! Мені не треба спокою. Моя ідея спокоєм руйнується... Саме тепер, от зараз, в цю хвилину мені потрібні ви...

Р и т а. Наші муки?

К о р н і й. А так! От маєш... Це єсть іменно те, що треба... От іменно!

Р и т а. Ти б, може, навмисне муки ці зробив би, щоб намалювати? Живі муки тобі тільки як чудові рисочки?

К о р н і й. А, Рито, ти, як мама...

Р и т а. А хіба не так? Та ти ж подумай; на полотні ж ми, я, твоя жінка, і син твій. І ти радієш, що ми мучимося, бо ти можеш схопити "те, що треба". Вдумайся сам як людина, що ти робиш?

К о р н і й. А, Рито, ти, як мама, "вдумайся, схаменися". Ти Мене не розумієш, от і вже.

Р и т а. Так — не розумію, як ти хочеш.

К о р н і й. А, я це знаю. Я це знаю. Я це казав...

Р и т а. І не зрозумію! Я можу бути товаришем, але давати сім'ю, давати себе й дитину свою полотну — не можу.

К о р ні й. Ага! От воно і єсть. От воно і єсть. Значить, ти — не товариш. От це і єсть все... От і вже.

Р и т а. А-а ти хотів би цього? Ти, може, хотів би ще "вищої" скорби, щоб Лесик помер і тоді мою скорб намалювати? Ха-ха-ха! Та цього не буде. Ти сам себе нищиш! Чуєш? Як Лесик помре, тобі не буде кого малювати! Чуєш? Твоє полотно все одно зостанеться нескінченим. Розумієш?

К о р н і й (вражений). Нескінченим?

Р и т а. А як ти скінчиш? Ну? Хто тобі буде моделлю? Де ти "рисочку" візьмеш? Ну? Це полотно ти все одно мусиш не скінчити. Ти мусиш його продати. І друге почати.

К о р н і й (стрепенувшись, немов упечений). А, ні! А, вибачай... Коли вже діло йде так, то ти мусиш, нарешті, щось для цього зробити! От.

Р и т а. Я? Що я можу зробити? (Карній хоче сказати).

В двері стук.

К о р н і й. А, ще когось несе.

Ввійдіть! Входять Сніжинка і Явсон.

С н і ж и н к а. Вибачте, будь ласка, ми на одну хвилинку. Добродій Янсон має До пані Рити одну справу. На одну хвилинку.

Р и т а (здивовано). До мене? Дуже прошу.

Я н с о н (спокійно). Прошу мені вибачити, що вмішуюсь в ваші особисті справи. Річ в тому, що мені відомо, що вам треба виїхати через здоров'я дитини з Парижа. Цілком розуміючи вас і знаючи ваше скрутне становище, я насмілився запропонувати вам свою маленьку поміч. Я Можу вам позичити грошей; коли зможете вернути, тоді й повернете.

Р и т а (спалахнувши). О, дякую дуже. Але...

Я н с о н. Вибачте, я вас переб'ю. Але одна умова: я позичу гроші тільки вам із тим, що виїдете з Парижа ви, а ваш муж лишиться тут.

Р и т а. Що-о?! Щоб я одна їхала?.. Що ви, добродію?

Я н с о н. Таку умову я ставлю.

Р и т а. Щоб муж мій тут зостався, а я їхала? Для чого? Навіщо вам?

Я н с о н. Така моя умова.

Р и т а (глянувши на Сніжинку). Ха-ха-ха! Я розумію. Дуже дякую, добродію, дуже дякую. Ви дуже добрі, а ще більш простодушні.

К о р н і й. Я не розумію цієї умови. І потім ми не можемо згодитись... Я мушу кінчати свою роботу. Що за... чудна умова?

Р и т а (до Янсона). Та ви розумієте, що ви пропонуєте, чи ні?

Я н с о н. Я, мадам, завжди даю собі відчит, що говорю і роблю.

Р и т а. Не думаю, що на цей раз ви вірний відчит собі дали! Ха-ха-ха! Розумієш, Корнію, цю умову? Я поїду, а ти лишишся тут, і в тебе не буде вже жінки й сім'ї. Ти будеш "вільним", і дехто може зайняти моє місце. Ха-ха-ха! А добродій Янсон така добра людина, що згоджується помагати цьому.

Сніжинка весь час посміхається.

К о р н і й. Що за нісенітниця!.. А, маєш... Я не розумію, добродію, навіщо я вам тут? От єсть!

Я н с о н (з спокійною усмішкою). Така моя умова. Я ніяких пояснень не можу вам дати.

Р и т а. Ну, то за таку поміч я можу вам на двері показати, добродію!

Я н с о н. Як знаєте, воля ваша.

Р и т а. Ха-ха-ха! Та хіба я не знаю, чиї це умови? Це не ваші, а он чиї! (Показує на Сніжинку). Ні? Неправда?

Я н с о н. Я сказав, що пояснень дати вам не можу.

Р и т а. Ну, розуміється. Як ви можете їх дати, коли вона звеліла вам не давати. Вона звелить вам стерегти двері, як вона спатиме з любовником, і ви стерегтимете!

Я н с о н (спокійно). Це моя справа, шановна добродійко. Ви приймаєте мої умови?

Р и т а (гнівно). Ні! Таку поміч я вважаю собі за образу! Розумієте? Забирайтесь геть!

Я н с о н (уклоняючись). Я цього ждав. Прошу вибачення. (Повертається і йде).

С н і ж и н к а (з посмішкою, до Корнія). А правда, Янсон може розуміти красу?

Р и т а. Так само, як павіан! Або жалкий раб!

С н і ж и н к а (тихо). Дуже помиляєтесь. У всякому разі своє він любить так, що все дасть за нього. А ви своє так не любите. Ви жертвуєте сином для ревності. Не правда?

Р и т а. Як ви смієте так говорити зо мною?

С н і ж и н к а. Хіба не правда? Хто вам дорогше?

Р и т а. Про те я вам казати не буду, бо ви ні того, ні другого не розумієте. Вам бульварні чуття тільки зрозумілі. Прошу вийти з нашої хати.

С н і ж и н к а. Я на образи не хочу одповідати образами. А до того, що я розумію, ви ще не доросли. Прощайте, Білий Медведю! (Помалу виходить за Янсо-ном).

Р и т а. Ха-ха-ха... О, подумаєш! Не доросли... Але яке нахабство! Який цинізм! Така пропозиція. Це таке... одверте щось, нахабне, брудне. Фу, Господи! Та як вона сміє?!

К о р н і й (що весь час ходив по хаті). А, лиши... Ну, просто Сніжинка дурниці робить. А, що там... Я все одно не можу. От і вже. Не можу.

Р и т а. Ти завтра ж продаси полотно і визволиш мене од таких образ і пропозицій! Чуєш? І як ти міг слухати спокійно цю підлу пропозицію? Як ти міг допустити це?! Вона ж, видно це, прийшла спеціально, щоб нас образити!

К о р н і й. А, Рито. Яка там образа.— Зовсім вона цього не думала. От собі думає, що сім'я не підходить артистові, й хоче нищити її. От і вже... І не в тому річ.

Р и т а. Ти, здається, цілком співчуваєш їй.

К о р н і й. Лиши, Рито... Не можу я співчувати тому, чого нема в мені.

Р и т а. Ні, ти співчуваєш! Бо якби ти був проти цього, ти б не мучив нас так, ти б давно вже зробив для сім'ї те, що всякий мусить зробити.

К о р н і й (раптом роздратовано). А, для сім'ї, для сім'ї! Все для сім'ї! А чому сім'я для мене не робить? Такої сім’ї я не хочу! От єсть! Не хочу, та й уже. Я переріс таку сім'ю. Це минулося... Минулося. Все для сім’ї: і честь для сім'ї, і власність, і талант, і держава... Та що таке? Хай сім'я служить уже чомусь більшому за неї! Годі.

Р и т а. Більшому?

К о р н і й. А щоб тв знала, що більшому. Творчості! Мистецтву, от чому. Na! Завели собі сім'ю, і все їй давай, — священна. Поцілував другу женщину, честь опозорив. Во сім' ї те шкодить. А к чорту не хочеш? Na, маєш! Колись вона була головна, а тепер чоловік виріс. Виріс, і вже. Годі. Сім'я мусить нову форму придбати. От. Годі од сім'ї до всього підходити... Так-так! Що це, справді, таке? Того не можна, того не можна, те їй давай, це їй давай. Та що? Хіба я якийсь крамар, що має

лавку для сім'ї? Мавші Хіба я живу для того, щоб сім'ю содержувати? Сім'я мені головне? Та з якої речі? От єсть тобі! Це колись було. А тепер сім'я хай служить. От і вже. Я й досі нічого не можу зробити, нічого більшого не можу написати. Я все продаю, все спішу. Та до якої ж пори? Маєш! Одну річ хотів зробити і от тобі — давай її сім'ї. Але вибачайте, я її не дам. А, того не буде! Хочеш сім'ю рятувати, то рятуй сама! А хочеш бути мені дійсним товаришем, то мусиш все віддати для мистецтва. От і вже. Треба, нарешті, ясно це поставити, до якої це пори буде!

Р и т а. Що ж я тобі ще не дала? Що ти не взяв ще у мене? Говори, я дам.

К о р н і й. А, що! Чого ради я повинен для сім'ї давати своє... все найдорогше, чому сім'я мені не дасть свого найдорогшого... " святого "? А, маєш...

Р и т а. Говори ж, що? Говори, що сім'я тобі ще не дала, твоєму мистецтву, що?

К о р н і й. Нічого не дала, а ще взяла. Мені треба грошей на Салон, на роботу, на фарби. Де я візьму? Де? А, маєш... Де я можу зараз дістати, коли я скінчив роботу? Продать цю, а потім знов почати, не скінчить, продати і знов? І так все життя? Та що таке? За якої речі?

Р и т а (тихо). Чого ж тв хочеш? Щоб ми пішли од тебе? Ти хочеш, щоб я взяла гроші у Янсона і поїхала? Так?

К о р н і й. Ні, я цього не хочу...

Р и т а. Ага, ти мусиш кінчати роботу. Ну, так чого ж тобі треба?

К о р н і й. Мені треба грошей. От і вже.

Р и т а. І мені треба. Ну?

К о р н і й (зупиняючись, чудно дивиться на неї). "Ну"? Ну, так от що я тобі скажу. Ти говориш, що ти і все можеш зробить, що ти товариш мій?

Р и т а. Говорю. Ну?

К о р н і й. Ну, так от: ти мусиш піти до Мулена, продатись йому і взяти для сім'ї й для мене грошей. І вже.

Р и т а (пронизана жахом). Корнію, що ти говориш?!!

К о р н і й. Я говорю те, що говорю. Дай свою честь для сім'ї, для мистецтва, для мене.

Р и т а. Корнію! Господи! Ти свідомо це говориш? Ти розумієш, що ти говориш?

К о р н і й. Я говорю те, що я говорю. От і вже.

Р и т а. О Боже! Мені сниться чи... Господи!.. Ти на це йдеш? На це?

К о р н і й. Я мушу мати гроші. Я давав їх за твою честь, сім'ю, дай мені за мою честь. Я не можу так далі!

Р и т а. Ти безчестям сім'ї хочеш купити собі артизм свій?

К о р н і й. Безчестя нема ніякого... Ніякого... Безчестя тоді, коли сім'я вище цього. Тоді женщина не сміє нарушати її наказів, бо сім'я руйнується. От. А коли сім'я средство, тоді безчестя нема.

Р и т а. О Боже!.. Щоб я своє тіло продавала для твого полотна? Для твого мертвого — свої живі муки, сором?

К о р н і й. Так! Щоб ти тіло продала... Я продавав для вас свій мозок, свої нерви, тіло й душу, а ти продай тільки тіло. От і вже. От і вже. А ти тіло продай. А полотна я не продам. Іди до Мулена.

Р и т а. Та ти ж сам дві години тому назад своє полотно давав за моє тіло!?

К о р н і й. Тоді я давав, а тепер ти дай. Я рятував сім'ю, ти рятуй мистецтво. А не вирятуєш, все погибне. Я більше не можу. От і вже. Я мушу писати або... кінець всьому. Ідеш?

Р и т а. Куди?

К о р н і й. До Мулена!

Р и т а. Ти справді?!

К о р н і й. Справді.

Р и т а (якийсь мент пильно дибиться на нього, вся дрижить). Щоб я пішла... для того полотна?!

К о р н і й. Для того полотна.

Р и т а (раптом стрибаючи до столу, хапає ніж і біжить до картини). О, коли так, то...

К о р н і й (несамовито кричить). Рито! Куди?! Рито?! Зупинись!

Р и т а (біля картини, зупиняючись. Люто). Смерть твоєму полотну!

К о р н і й. Рито! Не смій! Чуєш?! Клянуся, я в ту ж мить своїми руками задушу Лесика, як поріжеш! Одійди!

Р и т а. Лесика? Ти?!

К о р н і й (грізно). Даю тобі слово! Даю тобі клятву, що в ту ж мить задушу. Хай буде, що буде! Одійди от полотна! Я тобі кажу, одійди лучче! (Несамовитий і рішучий).

Рита пильно вдивляється в його. Вірить. Помалу одходить. Сідає коло столу й падає головою на руки.

К о р н і й (оглядається, підходить до неї). Я тебе питаю: підеш? Рито, підеш до Мулена? Одповідай!

Р и т а (схоплюючись, голосно плює йому в лице). От тобі моя одповідь!

К о р н і й (витираючись. Глухо). А-а, так? Ну, хай буде, що буде! (Хутко виходить).

Рита, дрижачи вся, падає знов на стіл і гірко ридає.

З а в і с а

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Там же.

Виходять з коридору Г а н н а С е м е н і в н а, С н і ж и н к а і М і г у е л е с.

Г а н н а С е м е н і в н а (часто витирає сльози, говорить пошепки, весь час прислухаючись до кімнати Рити). Балакайте тихо... Вона може почути...

С н і ж и н к а. Та в чому річ, що сталося?

Г а н н а С е м е н і в н а. Зараз, зараз... (Підходить до дверей зліва і прислухається). Єсть... Він ходить, а вона співає. (Ледве чути колискову пісню). Тихше... Я боюся на хвилинку вийти з хати. Два разе сьогодні вискакувала в коридор, і нікого вдома не було. Стукала, стукала до всіх...

С н і ж и н к а (нетерпляче). Та що ж сталося! Що? Може, з Лесиком що?

Г а н н а С е м е н і в н а (плаче). Помер...

С н і ж и н к а (скрикує). Помер Лесик?!

Г а н н а С е м е н і в н а (злякано). Тихо,ради Бога! Вона як почує... Ох, Боже, що тут діється!..

С н і ж и н к а (тихо). Коли ж помер?

Г а н н а С е м е н і в н а. Ще вчора ввечері, якраз, як вона надумалась взяти гроші у Янсона. Рішилася, і от... Хто б думав...

С н і ж и н к а. Та він же недавно ще був зовсім здоровий?!

Г а н н а С е м е н і в н а. А, де вже там здоровий... В один день розгорівся і згорів. Ввечері (плаче) й не стало... Як свічечка, наприкінці несподівано блимнула й погасла.

С н і ж и н к а. Бідний Лесик! От несподівано... Як же вони?

Г а н н а С е м е н і в н а (озирається). О, тут ще більша біда! Я вже до вас... Поможіть мені якось з ними... Я ж сама, я нічого не можу! Вони

сидять всю ніч, весь день і не одходять от трупика. А вона наказала, щоб я нікому не говорила, що він помер... Що вона хоче, я не знаю. Його нікуди од себе не пускає... Він цілий день нічого не їсть, дивиться на трупик, ходить по хаті, щось думає і знов дивиться... А вона от вже співає над ним... Хотіла, щоб обмити ж, поховати... Ну, горе,, нещастя, — та якось же треба порядок дати. Тільце ж хоч сховати, воно ж дух почне давати... А її ніякими словами не вговориш. Вчепиться, як... чиста пантера, і нічого з нею... Ради Бога, поможіть мені якось... Вони ж обоє побожеволіють, як іще одну ніч посидять. Треба їх розлучити. Розвіяти трохи їх... Щось... Ну, я вже не знаю... (Витирає сльозу).

М і г у е л е с. Вибачте, сеньйоро, сеньйор Корній по своїй волі не хоче одходити од тіла сина?

Г а н н а С е м е н і в н а. Не знаю... Ні, вона його не пускає... Якби хтось прийшов, кудись покликав, він би пішов... Тш!.. (Прислухається). Щось голосно балакають. Він навіть хотів вийти, так вона не пустила. Потім, я ще боюсь, щоб вона йому й собі чого не заподіяла... Ви ж знаєте, яка вона. Вона все твердить тепер, що він її кине, що зв'язок порвано, що вони не простять один одному цього. І все шукала сьогодні вранці опіум. Пляшечка опіуму в неї була... Та, слава Богу, не знайшла й покинула. Тільки сама вся така, що.. страшно дивитись. Всю ніч билась головою об підлогу, а ми не давали. Ох, ця ніч! А тепер щось думає, сидить, як камінь, і думає, думає, аж страшно стає. Благаю вас, поможіть мені якось розважити їх, якось... Порядок якийсь дати. Ми ж усі побожеволіємо от так. Господи! Якби я знала, нізащо б не виїхала сюди. Думала, на старість з сином буду. І в таке попала. Внука не стало, сина ще не стане... (Плаче).

С н і ж и н к а (розчулено). Ну, нічого, якось все буде. Треба щось зробити... Тільки як же зробити? Туди можна зайти?

Г а н н а С е м е н і в н а. Ой, ні, не пустить. Та й не варто туди йти, а надто вам. Треба, щоб вона вас і не бачила, бо й так часто говорить йому про вас L.. боїться. Ах, горе хоч у кого розум помутить... Треба, щоб

добродій. Мігуелес з нею поговорив (до Мігуелеса), вона найбільш симпатично до вас ставиться... А ви. Сніжинко, уже з ним, вів вас послухається більш, ніж кого. Якби, так, щоб її кудись хоч на годинку з дому вивезти, щоб подивилась на вулиці, на людей, це б її думки хоч трохи розвіяло б. А його теж... І трупик же. Господи, треба обмити! Треба ж і труну купити, поховати. Якось же чи в поліцію, чи куди тут заяву зробити?.. Я ж нічого тут не знаю.

С н і ж и н к а. Гм!.. Що ж тут придумати? Ви кажете, що вона мене боїться й говорить йому? Ви не подумайте... я для того питаю, що, може, все — таки мені можна піти до неї... Може, вже вона не так дуже вороже ставиться?.. Як ви думаєте? (В очах жадність і напружена увага).

Г а н н а С е м е н і в н а. Ні-ні, лучче не йдіть!.. Буде гірше... Буде гірше... Не треба... Хай добродій Мігуелес...

С н і ж и н к а. Ну, а... добродій Корній як до мене?

Г а н н а С е м е н і в н а. Корній нічого... Я от що думаю: ви. Сніжинко, йдіть на веранду і сховайтесь. Я викличу сюди Риту, скажу, що добродій Мігуелес має важну справу до неї... Як вона вийде, ви тоді через ті двері ідіть до Корнія й виводьте на веранду. А звідти вже сюди та й до себе чи куди там. Тільки дивіться, я буду КАШЛЯТЬ, як можна йти... Щоб на неї не наскочити... От тільки як її з дому вивезти? Я вже думала так, щоб добродій Мігуелес сказав їй, що приїхала одна її подруга, Аня Смирнова, — вони дуже люблять ся — та заслабла і просить приїхати в отель. Тільки ж чого записки нема?.. От горе.

М і г у е л е с. Я скажу, що загубив записку!

Г а н н а С е м е н і в н а. Ага! Це нічого. А як же тоді, як ніякої подруги не буде? Що вона подумає? Вона й так боїться, що... Ах, горе ж яке. Господи милостивий.

М і г у е л е с. Та навіщо все це? Я просто з нею поговорю. Сеньйора Рита людина розумна і зрозуміє, що не можна ж так весь час. Як ви думаєте, сеньйоро?

Г а н н а С е м е н і в н а. Ой, боюсь... Може б, їй це вже десь там сказали, щоб Корнія витягнути?

М і г у е л е с. Ну, добре! А як називається та подруга?

Г а н н а С е м е н і в н а. Аня Смирнова.

М і г у е л е с. Аня Смирнова? Добре.

Г а н н а С е м е н і в н а. І от ще що: не показуйте й знаку, що ви що — небудь знаєте. Боже вас борони! Так, наче нічого не сталось. А то й не рушить нікуди. І ви, Сніжинко, слідіть же, як я буду знак давати... Буду кашлять, значить можна йти. І до нього в кімнату, і сюди.

С н і ж и н к а. Добре.

Г а н н а С е м е н і в н а. От, Господи, до чого дожила на старість! Ну, та що ж зробиш?..

М і г у е л е с. Чекайте, сеньйоро... Мені здається, що сеньйориті Сніжинці треба підождати на веранді доти, доки сеньйора Рита не вийде зовсім, бо вона може вернутись і не застати...

Г а н н а С е м е н і в н а. А правда, правда... Ох, і не раз, мабуть, ще вернеться... Та чи й піде Ще? .

М і г у е л е с. А потім ще: ця сеньйорита, Аня Смирнова, блондинка чи брюнетка? І яка з себе?

Г а н н а С е м е н і в н а. Не бачила, не знаю... Фотографію бачила, здається — блондинка.

М і г у е л е с. Гм! Ну, та нічого! Якось викручусь... Ідіть уже.

Г а н н а С е м е н і в н а. Ну, Сніжинко, ховайтеся... Іду...

Сніжинка виходить на веранду, а Ганна Семевівна — в кімнату Рити. Мігуелес схвильовано ходить по ательє.

С н і ж и н к а (визираючи із дверей тихо). Мігуе-лес!

М і г у е л е с. Що?

С н і ж и н к а. Ви її довше не пускайте додому.

М і г у е л е с. Добре.

Сніжинка ховається, а вів знов ходить. Виходять Р и т а й Г а н н а С е м е н і в н а.

Р и т а (в чорному, дуже бліда, на лиці строга, хмура задума). Добрий вечір, Мігуелес. Що ви мені хочете сказати? Вибачайте, я з вами не можу довго говорити, я дуже зайнята.

М і г у е л е с. Дуже вибачаюсь. Але справа не моя, а... одної особи, яка сьогодні приїхала в Париж і хоче вас бачити. По дорозі вона дуже заслабла і зовсім хвора зараз...

Р и т а. Це дуже неприємно. Шкода...

М і г у е л е с. Ця особа — ваша подруга Аня Смирнова.

Р и т а (неуважно). Аня Смирнова? Коли ж вона приїхала?

М і г у е л е с. Вона приїхала сьогодні вранці й дуже хвора...

Р и т а." Сьогодні вранці й дуже хвора"... (Здавлює голову). Вибачте, добродію, мені трохи голова болить... Я вас не розумію, ви говорите, що хтось приїхав у Париж...

М і г у е л е с. Ваша подруга, Аня Смирнова...

Р и т а. Ну?

М і г у е л е с. І хоче вас бачити, бо сама прийти не може... Щоб ви прийшли до неї...

Р и т а. Ах, так-так... Зараз?

М і г у е л е с. Зараз.

Р и т а. Я не можу зараз... І взагалі, я більше не можу. Ви мені вибачте, я мушу вас лишити, у мене дуже важна справа...

Г а н н а С е м е н і в н а. Ритонько, Аня дуже хвора і хотіла б вас бачити. Аня Смирнова.

Р и т а (здавлює голову). Чекайте... Мені трохи голова болить і здається все сном... Ви говорите... Ах так! (Живіше). Ви говорите, Аня Смирнова в Парижі? Давно?

М і г у е л е с (все більш і більш почуваючи себе ніяково). Вона сьогодні вранці приїхала, дуже хвора і просить вас прийти...

Р и т а. Вона дуже хвора? Аня?.. Господи, я нічого зараз не розумію. Чого Аня в Парижі? І через що ви, Мігуелес? Я нічого не розумію.

М і г у е л е с. Її знайомий — мій приятель... І, словом, я знаю...

Р и т а. І хвора?.. Хоче мене бачити? Аня? Господи, що ж мені зробити? Чекайте (Ніби про себе). Так... Так. Ну, все одно! Тільки я не можу довго... Я на півгодини. Гм. Добре! Це навіть дуже добре! Я з Анею... Добре, добре, я зараз. Я одягнусь і... дещо зроблю. Почекайте... Ви на мене не дивуйтесь, Мігуелес, у мене зараз одна така важна робота, що мені голова запаморочилась... Я навіть з хати не виходжу. Це, мабуть, всі помітили? Правда? У Корнія теж... Ми мусимо спішити...

М і г у е л е с (з ніяковістю). О, сеньйоро, я вас цілком розумію...

Р и т а. Правда? Ну, то прошу зачекати одну хвилинку, я зараз... Я дуже рада, що так... що приїхала Аня, я її давно не бачила... Дуже дякую... Я зараз... (Біжить до себе).

М і г у е л е с (до Ганни Семенівни). Це дуже тяжка роль, сеньйоро... Я каюсь, що взяв її на себе.

Г а н н а С е м е н і в н а (витираючи сльози). Я розумію вас. Я розумію... Але ви додержте вже до кінця.

М і г у е л е с. Я не знаю, чи зможу довго... Мені хотілось зразу признатись. Я дуже каюсь, що взявся. Це дуже тяжко, сеньйоро...

Г а н н а С е м е н і в н а. Ну що ж робити? Ви бачили самі, яка вона... В неї якась думка сидить, і вона нічого не бачить і не чує. Вона ж так збожеволіє... Принесіть уже таку жертву. Хай вона навіть розсердяться на вас. Що ж робити?

М і г у е л е с. Я на це готовий... Але я не думав, що це так трудно буде...

Г а н н а С е м е н і в н а. Ну, якось уже...

Виходить Рита одягнена.

Р и т а (піднято говорить). Ну, я можу... (Зо нею виходить Карній, лице сіре, стомлене, тупо — суворе). Корнію! Ти ж пам'ятаєш своє слово: ти нікуди не підеш. Чуєш?

К о р н і й. Я сказав. Рито, що нікуди не піду. Я сказав, і вже.

Р и т а (до Ганни Семенівни). Мамо, ви мусите мені дати обіцяння, що Корній до мого приходу нікуди не піде...

Г а н н а С е м е н і в н а (несміла). Йому б треба хоч трошки на свіже повітря пройтись...

Р и т а. Ні-ні!.. А Лесик? (Злякано дивиться на Мігуелеса. Хапливо поправляється). А наша робота? Ти мусиш вести її далі. Чуєш, Корнію?

К о р н і й. Та сказав же. Рито...

Р и т а. Я більше як сорок хвилин не буду. Мігуелес, це недалеко?..

М і г у е л е с. Недалеко.

Р и т а. Я Ані два тільки слова і зараз же назад. Я мушу тобі, Корнію, неодмінно щось сказати. Ну, я йду. (До Мігуелеса). Ходімте.

М і г у е л е с. До побачення! (Виходять).

Корній ходить в задумі по хаті.

Г а н н а С е м е н і в н а (обережно зупиняючи його). Нію!

К о р н і й. Що, мамо?

Г а н н а С е м е н і в н а. Годі журитись, сину... Не можна ж так уже...

К о р н і й. Я, мамо, не журюсь.

Г а н н а С е м е н і в н а. Ну, як же не журишся? Всю ніч і ввесь день сидите обоє, нічого не їсте... щось думаєте... Над чим там довго думати? Ну, горе, нещастя, а все ж таки журбою не поможеш йому. Дасть Бог, будуть ще діти...

К о р н і й (тихо). Ні, мамо, так більше дітей у мене не буде... А, так не буде...

Г а н н а С е м е н і в н а. Як "так"? Як же це "так" ?

К о р н і й. Так, як була... Як було... Ну, мамо, треба говорити. Зараз не треба говорити...

Г а н н а С е м е н і в н а. Та чому ж не треба? Як же то так було? Було, як у всіх людей буває. Що ти і говориш, сину?

К о р н і й (посміхаючись). Ага, от то і єсть, як у людей. От то і єсть...

Г а н н а С е м е н і в н а. Так віки було, сину.

К о р н і й (так само). Ага, от то і єсть, що віки.І От то і єсть... |

Г а н н а С е м е н і в н а (тривожно). Та що ти, сину, говориш? Може, тобі.. голова болить? |

К о р н і й. Буде, мама.. Я нічого не знаю. От і вже... Я зараз нічого не знаю... Я знаю, що єсть два... ні, три трупи в хаті.. От це я знаю...

Г а н н а С е м е н і в н а (злякано). Господи, Нію, що ти говориш?! Які трупи? Де? |

К а р н і й (посміхаючись, показує на хату Рити, на полотно й на себе). Он, он і ось... Ну, і годі, мамо. Годі... Ідіть до Лесика... Я хочу сам побути... Мені болить голова... Я хочу трохи спочити... Трохи спочити. От іменно... спочити б трохи... А там... Ну, йдіть, мамо, йдіть...

Г а н н а С е м е н і в н а. Нію... Тут хоче тебе бачити Сніжинка... Може б, ти з нею трошки пройшовся по вулиці... голова б посвіжішала. Ти ж не спав, не їв. Не можна ж так...

К о р н і й. Ні, мамо, я нікуди не піду. Я Сніжинку... Ну, що ж, я нічого не маю проти Сніжинки. Нічого...

Г а н н а С е м е н і в н а. Так я скажу їй... (Голосно кашляє, іде до веранди й одчиняє двері).

Входить С н і ж и н к а і говорить Ганні Семенівні:

— Я трохи не замерзла. Добрий вечір. Білий Медведю! (Підходить до нього).

К о р н і й. Добрий вечір... Ви були на веранді?

С н і ж и н к а. Вечір такий гарний, я собі гуляла там...

К о р н і й (пильно дивиться на обох). Не треба було цього, мама.. А, не треба... Можна було прямо прийти...

С н і ж и н к а. Я прямо й прийшла.

К о р н і й. Ну, все одно.. Тільки... негарно.

Сніжинка робить знак Ганні Семенівні, щоб та вийшла. Ганна Семенівна виходить.

С н і ж и н к а. Що з вами. Білий Медведю?

К о р н і й (просто). Хіба ви нічого не знаєте? Знаєте ж, навіщо... ці комедії? Мати думає, що ми вже побожеволіли... Сідайте, Сніжинко.

С н і ж и н к а. Сядьте й ви... Тут... на канапу...

Корній мовчки і важко сідає. Здалека чується гра на скрипці.

К о р н і й (тихо). Знов грає...

С н і ж и н к а. Це той італьянець... Він тільки вночі може грати...

К о р н і й. Так, вночі. Вночі — тихо...

С н і ж и н к а. Дуже тяжко. Медведю?

К о р н і й. Я стомлений... і порожній...

С н і ж и н к а. Порожній?

К о р н і й. Порожній, як... труп. Так мені здається. (По паузі). Я — чужий собі... Так мені здається... От так мені здається, і вже...

С н і ж и н к а. Нічого, знову будете повним... Все буде добре. Медведю... В кожному поганому єсть часточка доброго.. Ви зате можете бути тепер вільним... Як хочете, розуміється...

К о р н і й. Не знаю... Нічого, Сніжинко, не знаю...

С н і ж и н к а. Будете! В вас е сила, велика сила, вона своє візьме. Це тільки тепер... Ви стомлені, прибиті, вражені.. Потім сила проб'ється вгору... І навіть добре, що так сталось!.. Така моя думка. Медведю.

К о р н і й. Не треба. Сніжинко, не треба... Я нічого не знаю. І не треба... Потім. Все потім...

С н і ж и н к а. А я думаю, що не потім, а зараз... тепер же! Ви — не хлопчик і мусите у всяких обставинах давати собі відчит... Що за легкодухість? Люди в більших нещастях не падають духом, а вам, може, й не нещастя це, а щастя.

К о р н і й. Не говоріть так. Сніжинка.. Не треба... Негарно.

С н і ж и н к а. Через що?

К о р н і й. Я не знаю.. Негарно, і все... Так мені здається... І не в тому річ... Зовсім не в тому. Ну, помер Лесик... Ну, й помер. І вже. І горе, і жалко. Ну, і вже. Кінець, не оживе. Друге... А, друге єсть, друге.

С н і ж и н к а. Що ж друге? Рита?

Корній мовчить.

С н і ж и н к а. Рита, Медведю?

К о р н і й. Не будемо говорити, не будемо. Не треба. Щоб говорити, треба знати... Треба все знати, Сніжинко. А що ми знаємо? Що я знаю? А, от то і єсть... Я знаю, що так не можна, а як?

С н і ж и н к а. Що "так"?

К о р н і й. Так, як було... А як інакше? Хто скаже? Я? Чи Рита? О, Рита... Вона інакше не скаже.О вона не скаже... Ні-ні, вона не може сказати інакше... Ви думаєте, вона мені простить Лесика? (Чудно посміхається). О, Чорна Пантера за дітей не прощає нікому. А то вже ні... І вона права. Вона права... А я теж правий.. Хто ж винен. Сніжинко? Хто? А, от то і єсть, що хто!

С н і ж и н к а. Ви розійдетесь тепер?

К о р н і й (здивовано). Хто?

С н і ж и н к а. Ви і Рита.

К о р н і й. Як розійдемось?

С н і ж и н к а. Ну, "як"? Як звичайно розходяться.

К о р н і й. Не знаю... Я цього, власне, й не знаю... Я тепер нічого не знаю... Ох, як стомився ж я! І все таки нічого не знаю. Усе-таки. Ну, все одно. Все одно, Сніжинко... Чуєте, як грає? А тихо як... Бідна Рита! Ох, яка вона бідна! Ну, все одно... Щось буде. Побачимо...

С н і ж и н к а. Ви з нею говорили?

К о р и і й. Ні, ми нічого не говорили... Ми тільки чуємо. Розумієте, Сніжинко, як можна не говорити, а всі думки чути? Розумієте? От і ми

чуємо! І я чую, і вона чує... Ну що ж. Побачимо... а що побачимо? Хто скаже? Ну, як треба. Сніжинко? Як?

С н і ж и н к а. За Риту я нічого не можу сказати. Я її не розумію... А вам скажу: ви хочете бути артистом? То мусите бути вільним. Артист не повинен мати сім'ї. Він — жрець. От і все!

К о р н і й (мовчки, не згоджуючись, хитає головою). Ні... Ні, Сніжинко...

С н і ж и н к а. Ні, так!

К о р и і й. Ні, він буде... не цілий... Не цілий... Так я чую. От чую, і вже...

С н і ж и н к а. А так цілий, коли дає себе сім'ї і має те, що хоч і ви зараз? Так цілий?

К о р н і й. Ні, і так не цілий...

С н і ж и н к а. А як же?

К о р н і й. Ага... От то і єсть, що як! Як? Я знаю? Ми перенесли це, а нового не маємо.. Форми нові треба... Це — вічне. Сніжинка.. Вічне. Тут уже... годі.. А форми не ті... От і єсть. От і душать, от і стискують... А як інакше? (Ніби до себе). Ну як, от так просто: як? Чи Рита ж зможе якось інакше? Чи схоче? Ні... А Рита й не схоче, і не зможе. От і єсть... І вже...

С н і ж и н к а. Та чого ж неодмінно Рита? Хіба ви з нею навіки зв'язані? Є другі женщини, які схочуть і зможуть. Чого ж тільки Рита?

К о р н і й. Чого Рита? Того, що... (Довго мовчить). Не знаю...

С н і ж и н к а. Ех, Білий Медведю, не Рити вам треба! Рита — для самця, а не для творця. Творець переріс самця. Ось в чому суть людини. Так-так! Людина має красу, а звір її не знає. От і все. Ви мусите звіра в собі вбити. Тоді ви дасте красу, яка в вас є. Є, мій Білий Медведю, є!.. Послухайте Сніжинки, яка найбільше чула й чує в вас цю красу. Встаньте зараз, сильний, твердий, напишіть листа Риті, й ходім зо мною. Творець мусить бути жорстоким, не всяку жалість треба допускати до себе. Ходім, Медведю! Я не говорю, щоб ви мене любили, щоб до мене йшли. Я хочу бачити вас вільним і гарним. Чуєте? Хочете, ми ніколи не будемо бачитись. Я не для себе. Хоча... хоча. Медведю, я думаю, що якби ви пішли до мене, я б дала вам все те, що вам треба, те нове, що ви хочете й не знаєте. Медведю, дорогий. Білий. (Стає на коліна перед ним). Послухайтесь Сніжинки. Вона вам хоче тільки краси, тільки краси. Медведю, ходім? Га?

К о р н і й. Сніжинко, Сніжинко, не треба, не зараз... Не треба.

С н і ж и н к а (рішуче). Скажіть, ви любите Риту? Любите?

К о р н і й. Я не знаю. Сніжинко, не знаю...

С н і ж и н к а. Ну, скажіть, ви, очевидно, чуєте таку зв'язь з нею, що не можете порвати? Так?

К о р н і й. Не знаю ж. Сніжинко! Я чую тільки, що... що... порвалось щось. А що? Не знаю... Може, вона знає?

С н і ж и н к а. А вона це чує? Чує?

К о р н і й. І вона чує... А може, й не чує... Може, й я нічого не чую... Не знаю. Сніжинко. Не треба, не зараз... Потім. Все потім... Там ще Лесик.

С н і ж и н к а. Лесика вже немає. Зв'язь порвано.

К о р н і й. Не знаю... Може, й порвано. Може, це й єсть...

С н і ж и н к а (благаючи). Бідний Медведю, ходім зо мною! Ходім, Медведю... Ходім зараз, я боюсь за вас... Я боюсь. Пантера дужа... Вона не пустить вас...

К о р н і й. Ні, я не боюсь... нікого, а тільки... себе. От іменно себе.

С н і ж и н к а. Медведю, Білий прекрасний...

Розчиняються двері в коридор, і хутко входить Рита. Забачивши

Сніжинку, яка раптово підвелася, зупиняється і якийсь мент не може

нічого сказати. Нарешті важко, трудно дихаючи, тихо і хрипло говорить:

— Я так і знала... (Помалу йде до них. До Корпія). Так, значить, для цього виманили з дому?

К о р н і й (спокійно, тихо). Я нічого. Рито, не знаю...

Р и т а (до Сніжинки. Ледве чутно). Що вам треба тут?

С н і ж и н к а (гордо). Я прийшла не до вас!

Р и т а. Ви знаєте, що там? (Показує на свою хату).

С н і ж и н к а. Знаю. Там лежить мертвим те, що в'язало вас обох.

Р и т а. А-а... А ви прийшли нову зв'язь зробити?

С н і ж и н к а. Я прийшла од всяких зв'язів увільнити Білого Медведя!

Р и т а. Та-ак? (Чудно посміхаючись). Але Білий Медвідь зв'язаний з Чорною Пантерою, ви це знаєте?

К о р н і й. А, лишіть це?.. Іди, Рито, до себе...

Р и т а. Я в себе. Може, комусь іншому треба йти до себе.

С н і ж и н к а. Я піду зараз, не бійтеся. Білий Медведю, ви хотіли трохи прогулятися? Ходім разом.

Р и т а. Білий Медвідь, добродійко, нікуди не піде!

К о р н і й. А, Рито, ну навіщо так? Схочу й піду... У мене голова болить, я трохи пройдуся.

Р и т а (сильно). Ні, ти не підеш! Чуєш?

К о р н і й. Я піду, і вже... От і єсть... (Хоче йти одягатись).

Р и т а (якийсь мент мовчить, раптом кидається до нього, хапає за руку і благаючим голосом говорить). Нію, останься... Завтра підеш, куди схочеш... Куди схочеш і з ким схочеш... Сьогодні зостанься, прошу... Нію!

К о р н і й. Я на півгодини... У мене голова болить.

Р и т а. Завтра... Сьогодні зостанься... Останній вечір. Я розумію все... Чуєш? Зроби те, що останній раз прохаю...

К о р н і й (вагається). Я на десять хвилин...

Р и т а. Завтра, завтра.

С н і ж и н к а. Ви йдете. Медведю?

К о р н і й. Ні, Сніжинко, я, мабуть, зостанусь.

Р и т а (люто до неї). Добродійко!..

С н і ж и н к а (виходячи). До завтра Медведю.

Р и т а (спалахуючи). Так от чого вони виманили мене! А-а!

К о р н і й. Ах, Рито, ти знов! Я стомився, мені голова болить... Я не можу цих криків... Пусти мене трохи пройтись, я сам піду... Я не можу... Я мушу вийти.

Р и т а. Ні, ти не підеш... Ти не підеш... Чуєш? (Бачачи, що Карній хоче йти до пальта, вона знов хапає його за руку). Ні! Не ходи...

К о р н і й (рішуче). Пусти! Я не можу так... Це насильство...

Р и т а. Ну, я прошу тебе, благаю!

К о р н і й (рішуче). Ні. Я хочу піти й піду... От і вже. Пусти.

Р и т а. До Сніжинки?

К о р н і й. То моє діло. От і єсть. Іду, куди хочу. Веліть мені ніхто не може. І вже. Пусти.

Р и т а (придушено). Я благаю тебе, не велю, а молю, благаю.

К о р н і й. Це все одно... Я хочу піти пройтись...

Р и т а (чудно зазираючи йому в лице). Ти інакше вже став говорити... Інакше.

К о р н і й. Я говорю, як говорю... Пусти ж...

Р и т а. А як писав мене і Лесика, так не говорив. Ой, так ти не говорив... (Стріпнувшись). Корнію, не ходи! Не ходи, чуєш? Я все для тебе зроблю... Слухай, хочеш писати мене з Лесиком? Хочеш? Я візьму його, й ти будеш писати. Тепер добре буде, в мене, напевно, є ще більше "рисочок" Ні-ні, я не сміюсь, я серйозно. Ось подивись в моє лице... Ну, подивись же... Правда, є?

К о р н і й. А, Рито, лиши... Не хочу я... Пізно! Рита. Не пізно! Чому пізно? Що він — мертвий? То нічого, нічого. Зате в мені більше виразу буде...

Корвій неймовірно дивиться на неї і проти волі

вдивляється лице їй.

Р и т а. Хочеш? Хочеш? Я покладу його на те саме місце і схилюсь над ним... А ти будеш кінчати. І завтра, і післязавтра: ми не дамо його, поки не скінчимо... Всю ніч, весь день будемо робити... Ти мусиш скінчить... Ти не віриш мені? Я правду говорю. Я хочу все тобі віддать, все, все... Все для мистецтва: сім'я, труп дитини, мій одчай — все йому... Я не сміюсь, Нію, не сміюсь,я правду говорю, я вже вірю, що треба нову форму сім’ї цілком нову. І до Мулена, як хочеш, тепер піду. Я все буду робить уже... Хочеш, хочеш?

К о р н і й (машинально ступає кілька кроків зад не зводячи очей з її лиця). Пізно, Рито... пізно.

Р и т а. Чого пізно, чого пізно? Ти встигнеш. Ті ки зараз же почнеш, зараз... Я зараз візьму Лесика, ти бери палітру, фарби. Добре? Добре?

К о р н і й. У тебе зараз чудний вираз лиця.

Р и т а. Нічого, я буду дивитись на Лесика, і буд добрий... Буде чудовий вираз лиця. Я не сміюсь, я сміюсь... Я вже вірю...

К о р н і й. Ти чудна. Рито, я не вірю тобі...

Р и т а. Чому? Чому? Говорю правду. Я тільки схвильована. Нерви підняті, ми ж так багато за цю добу пережили... Нічого, Нію. Я йду за Лесиком... Бери фарби,бери!

К о р н і й (вдивляється їй в лице, поглядає на полотно, оживляється). Ну, добре... Не кажи мамі...

Р и т а. Ні-ні, я скажу; що ми тут посидимо. Я скажу... Я зараз... (Вибігає, опасливо озираючись на нього).

Корній підходить до полотна, скидає запону і вдивляється.

Потім бере з стану палітру, фарби, готує їх, нетерпляче поглядає на двері.

Р и т а (хутко входить з трупом дитини). Мама спить. Вона стомилась і заснула біля столу. Вона не чула. Ми двері замкнемо... Ми замкнемо всі двері й будемо малювати. Правда? Тепер все інакше буде. Все, все.. Ось тут Лесик. Лежи, Лесику, лежи, тато буде тебе і сати, він зніме з тебе вічне... Лежи, мій білий... О, ти білий тепер зовсім... Тепер блідість твоя зовсім чудова... Тепер тато буде з нас задоволений. Так я поклала, Нію? Так?

К о р н і й (борючись між тривогою й артистичним чуттям). Так-так... Тільки, Рита.. Це якось ве так все-таки... Трошки вправо. (Береться за голову). Ах, якось мені...

Р и т а. Нічого, нічого!.. Ти тільки почни, подивись на нас, і все пройде, все забудеш. І я забуду, я ввійду в себе. Ось, дивись, зараз, ось я тільки сяду і схилюсь над Лесиком. Він тепер цілком тихо лежить, він уже не буде плакати... 0-о!! (Лице їй кривить судорога муки, але вона перемагає себе). От так, правда? Добре тепер?

К о р н і й. Трошки нижче... Ще... так... (Вдивляється, захоплюється, починає писати).

Рита чудно позирає ва нього, іноді раптом посміхаючись

й зараз же ховаючи посмішку.

К о р н і й. Сьогодні в тебе, Рито, не такий вираз лиця... А, Боже... Зовсім не те на ньому.

Р и т а. Пиши, пиши... Те саме, що треба... Я стомлена...

К о р н і й. А ні! Зовсім не те... І Лесик не такий...

Р и т а (раптом регочучи). Не такий? Ха-ха-ха!.. О, він тепер зовсім не такий, то правда. А я така, така... Ха-ха-ха!

К о р н і й (тривожно). Рито!

Р и т а (хапливо). Ні-ні, нічого, я... у мене нерви трохи... Але ти не звертай уваги. Пиши, милий, пиши, ми мусимо скінчити... Мистецтво вище всього! Я вже вірю тепер... Може, я не так сиджу? Нижче, вище?

К о р н і й. А, Боже... Щось не так... Ти не говори нічого.. Помовчи. Дивись на Лесика... Дивись і мовчи...

Р и т а. Добре... (Дивиться на труп сина).

Далеко знову чута тужну гру скрипки. Лицем Рити перебігає

мука і в болючій скорбі застигає.

К о р н і й (весь оживившись). Так... Тепер так... Тепер дуже добре... Чудесна.. Сиди, Ритонько, сиди, хороша... Так-так.

Скрипка грає.

Рита раптом падає на труп головою і жагуче, болюче ридає.

К о р н і й. Рито! Рито! А, Боже, ну, сиди ж, так же не можна, тільки почав і... Рито ж!

Рита помалу підводиться, чудно дивиться на нього, посміхається й позує.

К о р н і й (з одчаєм). Ну, от! Знов пропало... не те... Дивись на Лесика.

Р и т а. Я трохи стомилась... Дай я спочину... Я раз... У мене голова болить. І в тебе болить?

К о р н і й. А, Боже, так же не можна... Ну,

Р и т а (підходячи до нього). Трошки спочі Голова не болить? Ти не стомився?

К о р н і й. Трохи болить... Ну, та нічого... Рито...

Р и т а. Може, випити трохи аспірину або чогось щоб голова не боліла, бо я так не можу... Ось у мене єсть краплі, я зараз... (Виймає з-за корсажа пляшечку, підбігає до столу, хапливо, дрижачими руками, але з

рішучим, суворо-диким поглядом, наливає в склянку води і потім із пляшечки. Несе Корнієві). Хочеш, Нію? Голова не буде боліти. Може, ти сам винен, що у мене не такий вираз, не так бачиш, стомився, голова болить На, випий, голова свіжіша буде... Ну, швидше, потім я... І будемо далі працювати... Ну?

К о р н і й. Та чи поможе? А голова справді болить... (Бере і п'є).

Р и т а (вся заціпенівши, дивиться на нього). Всю!

К о р н і й. Фе, яке воно!

Р и т а. Нічого, тепер все пройде!.. (Біжить до столу, наливає води, дивиться на Корнія, що вдивляється в полотно, і не п'є. Біжить назад). Ну, тепер далі!.. Я вже... Тепер пиши всю ніч... О, тепер ми цілке інакше все зробимо... Тепер ми вже не розстанемося, ні ні... Я ж знаю, що ти це думав... Тепер ми знайдемо нову форму, ми будемо вільні, щасливі, ми сім'ю для мистецтва збудуємо. На цьому трупику, правда? Правда, мужу мій? Правда? |

К о р н і й. Рито, Рито! Не хвилюйся ж так, сиди, тихо...

Р и т а. Як Лесик? Ха-ха-ха! Нічого, будемо всі, як, Лесик... Ми всі троє — одно. Чуєш, правда, ми всі троє одно?

К о р н і й (не чуючи). Рито, в тебе знов нема того, Рито, так же не можна... Я покину, коли так... А, Боже!.. Фу, голова ще більше стала боліти.

Р и т а. Болить?.. Уже?..

К о р н і й. Що "вже"? Ще болить, а не вже...

Р и т а. Чи той, ще... Може, ти зморився дуже?

К о р н і й. Ні, нічого.. Щось трохи ноги... Але нічого... Сядь лучче. Рита..

Р и т а (надзвичайно тихо). Я сяду... Так?..

Застигає й дивиться на труп. Знову скрипка грає тужно

і скорбно. Рита все більше схиляється на труп.

К о р н і й (шепоче). Тепер єсть знов... От тут. Так-так... Це вона.. Воно, вона..

Р и т а (тихо, чудно). Воно? (Посміхається).

К о р н і й. Так-так, нічого, нічого, посмішка ця нічого.. Тепер добре... (Малює). Ах, тільки голова болить... І ноги... не стоять... Якась слабість... Сиди, сиди... (Малює, скрипка грає).

Р и т а (тихо підводиться, урочисто підходить до Корпія). Буде, Нію... Спочинемо.. Годі, любий... Тепер треба спочинути.

К о р н і й (слабо). Ще б трошки. Рито...

Р и т а. Ні, годі... Тепер уже годі.. Нам треба вже спочинути. Правда?

К о р н і й. Щось голова і ноги... Ну, спочинемо трохи.

Р и т а. Спочинем, спочинем... Там, на канапі, правда? Візьмемо туди Лесика і всі спочинемо.. Ходім! (Веде його, бере труп і йде за ним).

К о р н і й. Навіщо Лесика? Може б, нехай там?

Р и т а. Ні-ні, він з нами. Ми всі троє — одно. Правда? Тепер ми всі троє — одно... Правда?

К о р н і й (сідаючи на канапі, стомлено). О, як я стомився, слабість така по всьому тілі... Але гарно.. Нам, Рито, треба спочити. То правда... Завтра ми будемо цілий день. Я мушу скінчити... Ми, Рито, пережили багато... Ну, нічого.. Зараз уже лучче. Правда?

Р и т а. Правда, любий, правда. (Кладе Лесика посередині між собою й Корнієм).

К о р н і й. Це Лесик? О, яка слабість. Я чую, що засну... (Заплющує очі й далі говорить з заплющеними очима).

Р и т а. Засни, засни... Ми всі заснем. Я тільки вип'ю води і теж... Я зараз... (Біжить до столу, наливає в склянку з пляшечки і випиває. Біжить назад, сідає, обнімає Корнія, пригортає до себе й тихо говорить) Тепер усі заснемо.. Правда? Як гарно грає скрипка Вона нам грає... Нам, щоб ми заспокоїлись і заснули Ми знайшли вже нове... Правда, Нію? Ти віриш мед тепер, віриш, що я вже інша?

К о р н і й. Не знаю. Рито, не знаю... Я хотів би тільки вірити... Бо я. Рито, так не можу, як було... Я більше так не можу.

Р и т а. Я знаю, знаю... О, я знаю, що ти не можеш... І через це... Тепер буде інакше... Зовсім інакше...

К о р н і й. А за Лесика... ти простиш мені?

Р и т а. Простю, простю, єдиний мій, за все простю... Ти любиш мене, скажи?

К о р н і й. Люблю, Рито, люблю такою, як ти зараз...

Р и т а. Правда?.. І я люблю... І Леснк любить... І ми всі троє — одно... Як колись... О, тепер ми не розстанемося... І нікуди ми вже не підемо, ні до Сніжинок, ні до Муленів, ми всі разом будемо.. Правда?

К о р н і й (ледве чутно). Правда.

Р и т а. Ну, поцілуй же мене... востаннє.

К о р н і й (слабо повертає до неї лице, цілує). Хороша моя.

Р и т а. Прощай, мужу мій. Білий Медведю.

К о р н і й (слабо посміхаючись). Прощай. До завтра. Як страшко і солодко хочеться спати...

Рита. Спи, Спи... (Суворо і скорбно дивиться на нього).

Скрипка все грає, тужно і жалісно. Рита раптом здригається,

тихо встає і йде до полотна.

К о р н і й (тихо). Рито! Куди ти?

Р и т а. Я зараз. Спи, спи... (Підходить до полотна, знімає його з мольберта, бере з столу ніж і розрізає).

К а р н і й (слабо). Що там. Рито?

Р и т а. Нічого, милий, нічого... Спи спокійна.. Спи тепер.

Вертається, пригортає до себе Корнія, цілує Лесика, потім мужа,

кладе голову йому на плече і з щасливою, стомленою посмішкою

заплющує очі. Скрипка грає серед мертвої типи.